PRZEWODNIK ROWEROWY część II

OKOLICE POWIATU OŁAWSKIEGO

Zabytkowe kościoły

Pałace

Krzyże pokutne

autor
Jacek Bereżnicki

Starostwo Powiatowe
w Oławie

OKOLICE POWIATU OŁAWSKIEGO

Zabytkowe kościoły, pałace, krzyże pokutne

Przewodnik rowerowy

autor

Jacek Bereżnicki

Oława 2009

Tekst, mapy, skład i łamanie:
Jacek Bereżnicki

Projekt pierwszej strony (okładki):
Łukasz Bereżnicki

Korekta:
Janusz Zabor

Druk:
AB Drukarnia, Oława
ul. Kolejowa 1B

Wydawca:
Starostwo Powiatowe w Oławie

Publikacja powstała przy wkładzie finansowym samorządów:
Miasta Oława, Miasta i Gminy Jelcz – Laskowice oraz Gminy Oława

SZANOWNI GOŚCIE ORAZ MIESZKAŃCY POWIATU OŁAWSKIEGO!

Mam przyjemność zaproponować Państwu drugą część przewodnika rowerowego pn. „Okolice powiatu oławskiego. Zabytkowe kościoły, pałace, krzyże pokutne". Jest to kolejna publikacja wydana przez Starostwo Powiatowe w Oławie, zawierająca propozycje tras rowerowych w powiecie oławskim oraz popularyzująca turystykę rowerową – zdrową i ekologiczną formę wypoczynku. Jej zadaniem jest również promocja naszego regionu jako miejsca atrakcyjnego pod względem turystycznym i przyrodniczym. Należy także podkreślić, że wydanie przewodnika zbiega się z rozpoczętymi w listopadzie 2008 i zaplanowanymi na rok 2009 obchodami jubileuszu 10-lecia powstania struktur Samorządu Powiatu Oławskiego.

Publikacja stanowi kontynuację wydanej w 2007 roku przy współpracy z samorządami z powiatu oławskiego i cieszącej się ogromnym zainteresowaniem wśród mieszkańców oraz gości naszego regionu - pierwszej części przewodnika rowerowego „Nieznane okolice powiatu oławskiego". Pragnę w tym miejscu serdecznie podziękować za współfinansowanie niniejszego przewodnika samorządom: Miasta Oława, Miasta i Gminy Jelcz – Laskowice oraz Gminy Oława.

Chociaż książka powstała z myślą o amatorach dwóch kółek, to z pewnością skorzystają z niej również miłośnicy pieszych wędrówek. Podróż z przewodnikiem pozwoli każdemu turyście w pełni cieszyć się poznawaniem oraz odkrywaniem piękna dobrze już znanych miejsc. Zostały w nim opisane trasy rowerowe, których przebycie gwarantuje wiele atrakcji przyrodniczych i historycznych. Przemierzając 225 km opisanych tras rowerowych, podzielonych na 11 wycieczek - głównie przez południową i zachodnią część powiatu - mamy możliwość dotarcia do: 25 krzyży pokutnych, ruin drogi krzyżowej w Niemilu i Oleśnicy Małej, wieży widokowej w Psarach, czy też ruin holenderskiego wiatraka niedaleko Owczar. Możemy zwiedzić kilkanaście zabytkowych kościołów, poznać pałace i dworki w powiecie oławskim, w tym: pałac w Oleśnicy Małej oraz zespół pałacowo – parkowy w Jakubowicach.

Zachęcam Państwa zatem do skorzystania z propozycji i wyruszenia na wycieczkę rowerową bogatymi w atrakcje trasami rowerowymi powiatu oławskiego. Ich wybór umożliwi bliższe poznanie unikatowych walorów przyrodniczych i historycznych regionu oraz pozwoli docenić wszechobecne piękno krajobrazu. Pomoże zregenerować siły, da wytchnienie i radość płynącą z aktywnego wypoczynku na łonie natury i świeżym powietrzu.

Przekazując w Państwa ręce niniejszą publikację życzę wielu udanych eskapad rowerowych w przekonaniu, że dostarczą one mnóstwo pozytywnej energii czerpanej z kontaktu z przyrodą.

Łączę pozdrowienia i wyrazy szacunku

Starosta Oławski
Marek Szponar

Symbole używane na mapkach

- drogi krajowe

- drogi powiatowe

- drogi utwardzone, gruntowe i inne z podaną odległością od miejsca rozpoczęcia wycieczki

- drogi leśne i polne, przecinki leśne

- linie kolejowe, stacje PKP

- przebieg trasy wycieczki wraz z numerem trasy

- akweny, rzeki, rowy melioracyjne

- zabytkowe kościoły, pałace, dworki

- miejscowości

- krzyże pokutne, drogi krzyżowe

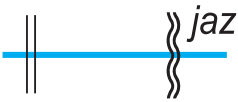

- mosty, jazy

Trasa nr 1

Oława - Nowy Otok - Gaj Oławski (punkt widokowy) - Pełczyce - Brzezimierz (kościół i grodzisko) - Skrzypnik - Domaniów (kościół)

Długość trasy: 19,1 km
Mapy: 1, 2, 3, 4

Pierwsza wycieczka prowadzi do południowo-zachodniej części powiatu oławskiego, do gminy Domaniów. Po drodze odwiedzimy dwa zapomniane, albo wręcz nieznane miejsca okolic Oławy. Pierwsze to najwyższe wzniesienie powiatu - 168 m n.p.m. - zwane kiedyś Gajowym Wzgórzem i pełniące rolę punktu widokowego. Drugie miejsce to o wiele mniej znane od Ryczyna, ale cały czas zachowane w niezłym stanie grodzisko w Brzezimierzu.

0,0 km - pręgierz koło Ratusza, spod pręgierza ruszamy w lewo, jedziemy odremontowaną, południową pierzeją Rynku w kierunku ul. Krótkiej

Ośmioboczny, granitowy słup lekko zwężający się ku górze o wysokości 229 cm, zakończony wystającym obrzeżem i kulą. Na wysokości 107 i 140 cm ślady po okowach. Od 1935 roku pręgierz stoi koło ratusza, wcześniej był na dziedzińcu zamkowym. Pręgierze pojawiły się w XI wieku prawie równocześnie w całej Europie. Wznoszono je w celu publicznego karania przestępców, dla ich pohańbienia, a jednocześnie ku przestrodze innym. Każde ceniące się miasto ubiegało się

Oławski pręgierz

o prawo wystawienia pręgierza. Podnosiło to znacznie rangę miasta. Zezwolenia na jego posiadanie mógł udzielić król, książę lub arcybiskup. Pręgierze po wystawieniu musiały być zawsze sprawne i przygotowane do wykonania wyroku.
W przypadku niedotrzymania tego wymogu nakładane były na miasto znaczne kary.

0,2 km - skrzyżowanie ul. Krótkiej z pl. Zamkowym, jedziemy w lewo
0,5 km - most na rzece Oława, ul. Strzelna
1,0 km - stacja paliw obok supermarketu Kaufland, skręcamy w prawo w ul. Broniewskiego, jedziemy aż do ul. Zacisznej
1,8 km - mijamy kościół p.w. Miłosierdzia Bożego przy ul. Zacisznej i jedziemy teraz asfaltową, stosunkowo mało uczęszczaną przez samochody drogą w kierunku Zabardowic
2,3 km - opuszczamy Oławę
3,2 km - przejazd kolejowy na trasie Wrocław - Opole
3,3 km - 100 metrów za przejazdem kolejowym skręcamy w lewo w polną drogę
4,2 km - docieramy do niewielkiego młodnika sosnowo-świerkowego, za którym pierwsze zabudowania osiedla w Nowy Otoku
5,0 km - skręcamy w prawo w ul. Rubinową
5,2 km - skręcamy w lewo w ul. Bursztynową, teraz cały czas prosto
5,7 km - docieramy do drogi 396 Oława - Strzelin, skręcamy w prawo

Z lewej strony mijamy obiekty wzniesione przez oławskiego wizjonera Kazimierza Domańskiego, który w latach 80-tych swoją działalnością zasłynął w całej Polsce.

7,1 km - docieramy do Gaju Oławskiego
8,1 km - skrzyżowanie dróg do Strzelina i Środy Śląskiej, jedziemy prosto pod największe w naszych okolicach wzniesienie - 168 m n.p.m.
8,45 km - na szczycie wzniesienia na chwilę odbijamy od głównej drogi zjeżdżając w lewo w słabo widoczną dróżkę za ogrodzeniem cmentarza
8,55 km - niewielka polanka na szczycie wzniesienia

Widok z Gajowego Wzgórza na Oławę i Gaj Oławski

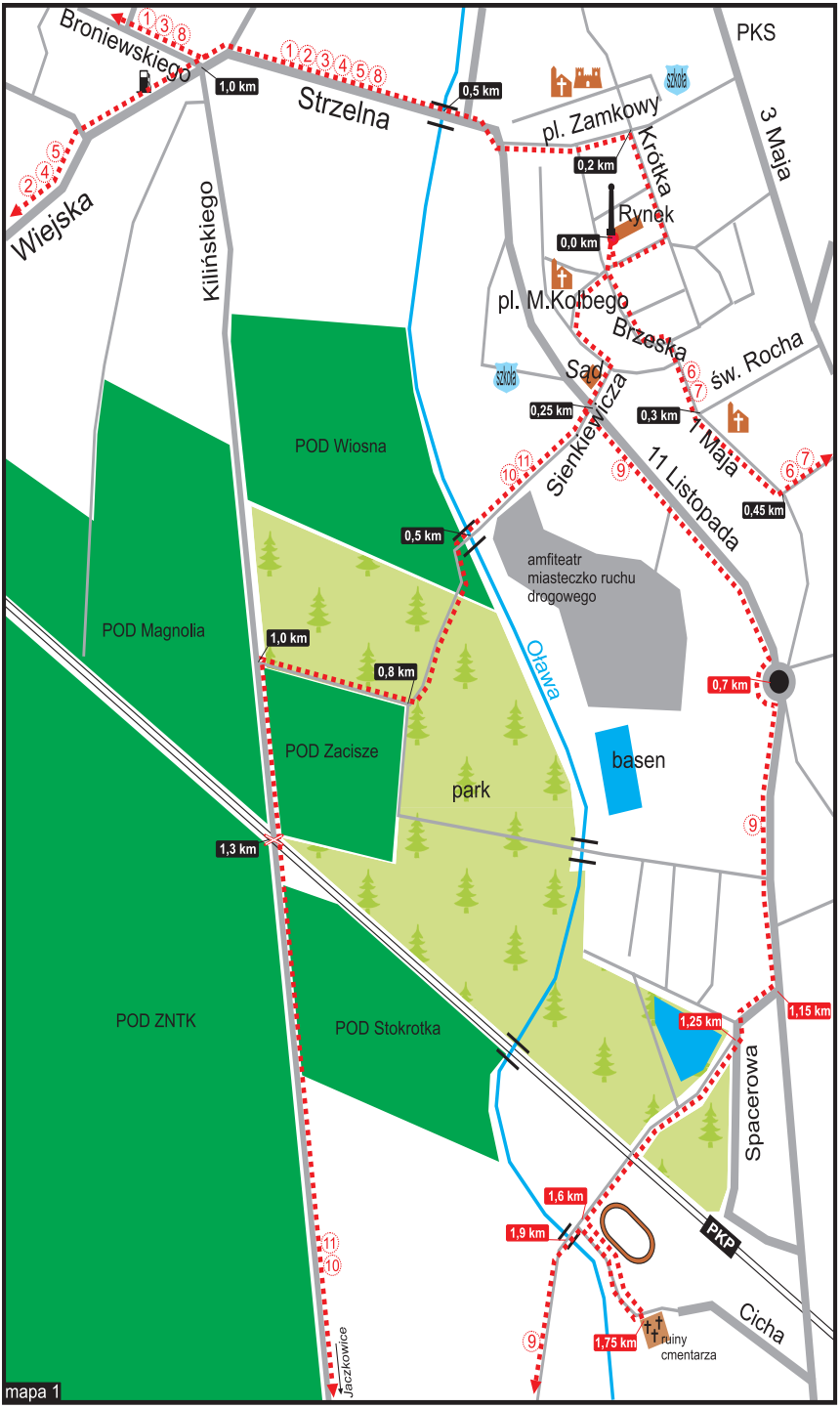
Broniewskiego
Strzelna
Wiejska
Kilińskiego
pl. Zamkowy
Krótka
PKS
3 Maja
Rynek
pl. M.Kolbego
Brzeska
św. Rocha
Sąd
Sienkiewicza
1 Maja
11 Listopada
szkoła
POD Wiosna
POD Magnolia
POD Zacisze
POD ZNTK
POD Stokrotka
park
amfiteatr
miasteczko ruchu
drogowego
basen
Oława
Spacerowa
Cicha
PKP
ruiny
cmentarza
Jaczkowice
1,0 km
0,5 km
0,2 km
0,0 km
0,25 km
0,3 km
0,45 km
0,7 km
1,15 km
1,25 km
1,6 km
1,9 km
1,75 km
0,8 km
1,3 km
mapa 1

Według przewodnika turystycznego z 1935 roku "Ohlau und Umgebung" ("Oława i okolice") wzniesienie to zwane kiedyś Gajowym Wzgórzem, bądź Młyńską Górą znane było jako miejsce widokowe. W XIX wieku stał tutaj również wiatrak, czyli ówczesny młyn napędzany siłą wiatru. Obecnie znaleźć można tutaj jedynie niewielki kamień z wyrytą datą 1853. Już wtedy pisano, że przy przejrzystej pogodzie z tego miejsca można zobaczyć pięć miast (obecnie już sześć): Oławę, Brzeg, Strzelin, Wiązów, Wrocław i teraz jeszcze Siechnice. Dobrze widoczne są również okoliczne wsie. Przy odpowiedniej pogodzie łatwo można ujrzeć Ślężę - najwyższy szczyt Masywu Ślęży oraz Gromnik ze Wzgórz Niemczańsko-Strzelińskich, natomiast przy pomocy lornetki zobaczymy Śnieżkę oraz czeskiego Pradziada.

8,65 km - wracamy z powrotem do głównej drogi, jedziemy w lewo w kierunku Strzelina
10,8 km - skrzyżowanie w Pełczycach, jedziemy prosto
13,0 km - Brzezimierz
13,2 km - na chwilę odbijamy w prawo w kierunku miejscowego kościoła p.w. św. Krzyża
13,3 km - jesteśmy na terenie kościoła, tuż za murem kościelnym po lewej stronie widoczne grodzisko

W XIII i XIV wieku Brzezimierz pełnił bardzo ważną rolę - był centrum dyspozycyjnym w tym regionie. Swoją siedzibę miał tutaj Piotr Wojsławic - skarbnik księcia śląskiego Henryka Brodatego. Piotr Wojsławic zwany również Piotrem Włochatym ufundował kościół św. Piotra i Pawła. Obecny kościół powstał w XV wieku, a w XIX został gruntownie przebudowany oraz znacznie rozbudowany.

Kościół w Brzezimierzu

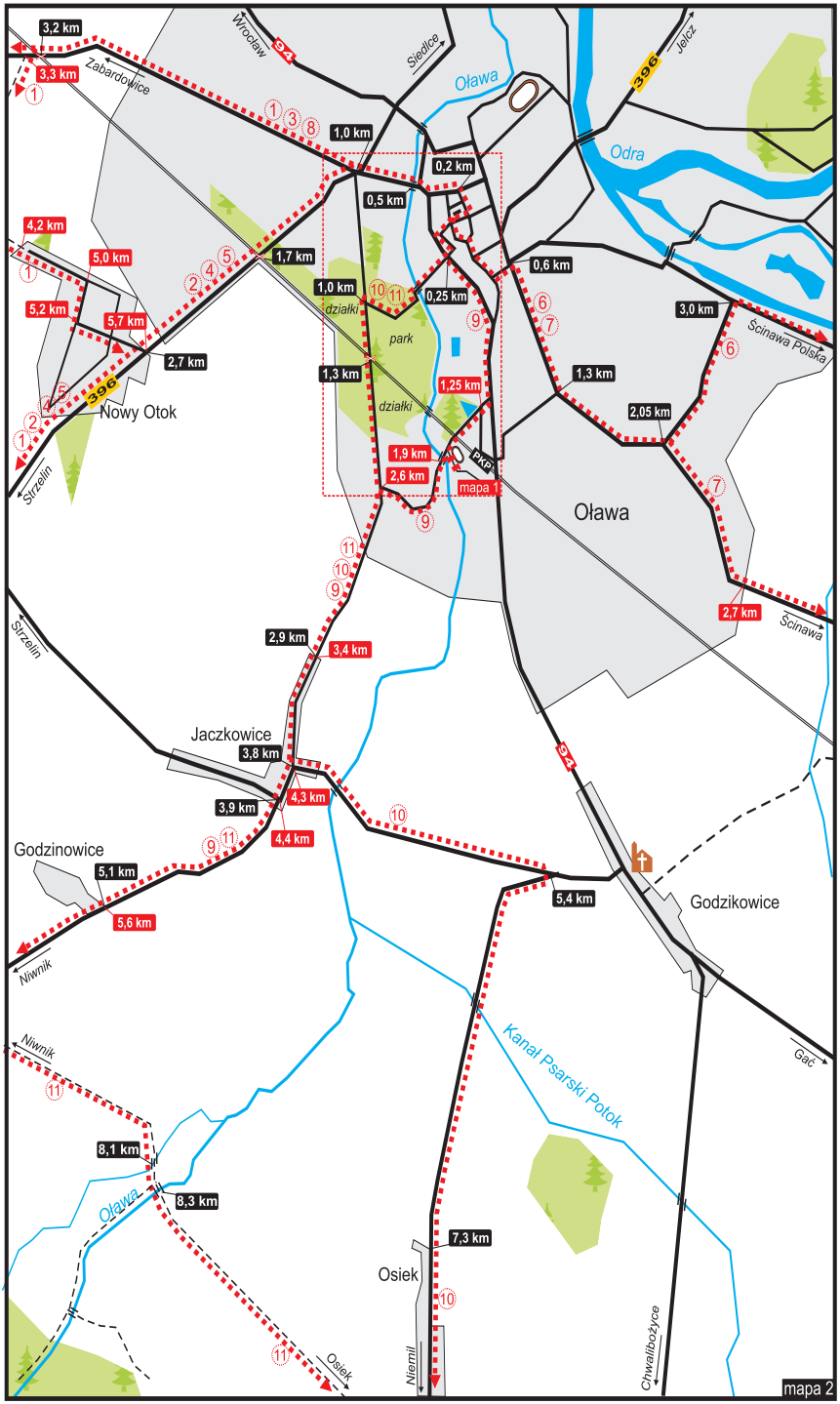
3,2 km
3,3 km
Zabardowice
Wrocław
94
Siedlce
Oława
396
Jelcz
Odra
1,0 km
0,2 km
0,5 km
4,2 km
5,0 km
1,7 km
0,6 km
1,0 km
działki
park
0,25 km
5,2 km
5,7 km
2,7 km
3,0 km
Ścinawa Polska
1,3 km
1,25 km
1,3 km
2,05 km
Nowy Otok
Strzelin
1,9 km
2,6 km
PKP
mapa 1
Oława
2,7 km
Ścinawa
Strzelin
2,9 km
3,4 km
Jaczkowice
3,8 km
4,3 km
3,9 km
4,4 km
Godzinowice
5,1 km
5,6 km
Niwnik
5,4 km
Godzikowice
Kanał Psarski Potok
Gać
Niwnik
8,1 km
8,3 km
Oława
7,3 km
Osiek
Osiek
Niemil
Chwaliboższyce
mapa 2

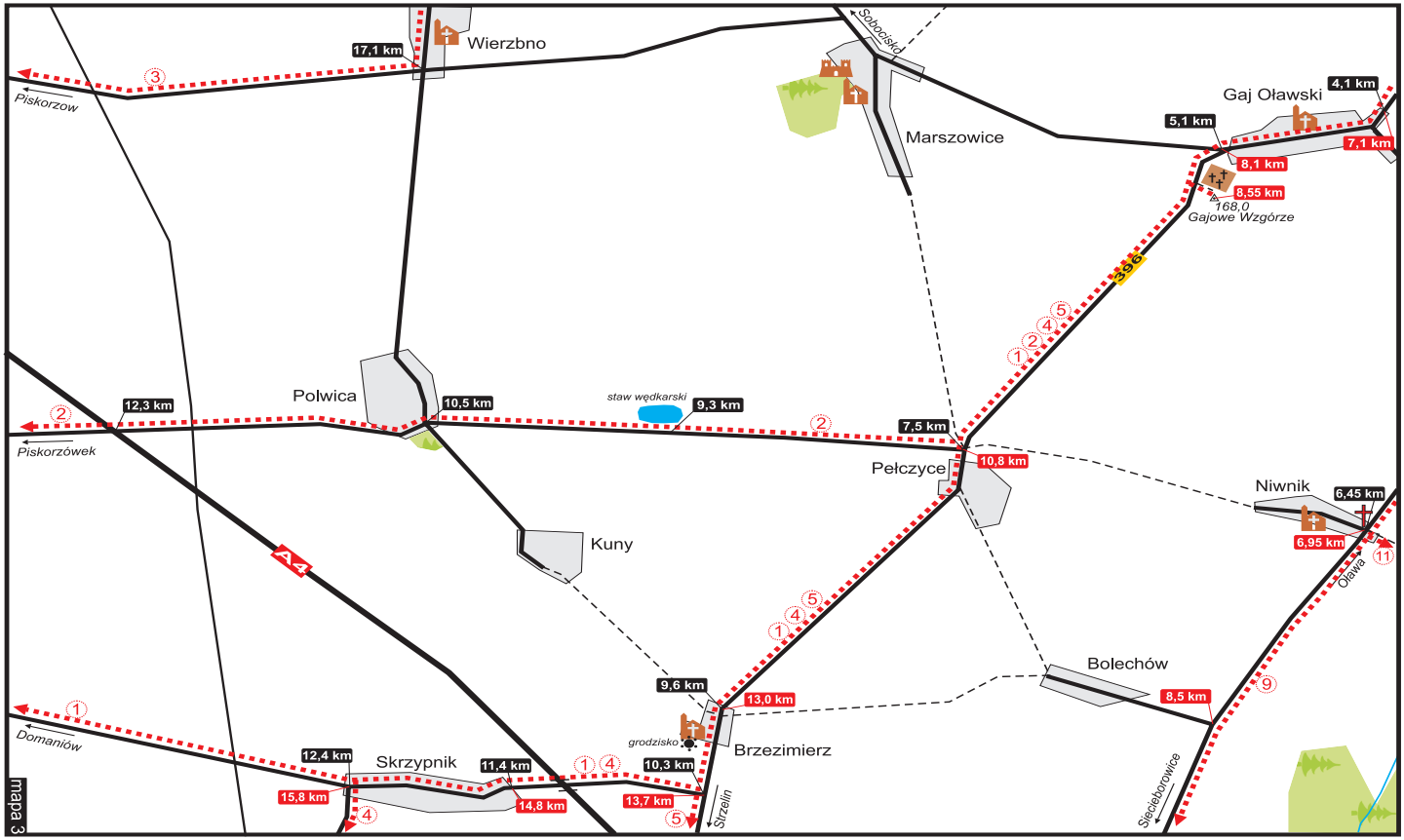
Wierzbno
17,1 km
Piskorzow
Sobocisko
Marszowice
Gaj Oławski
4,1 km
5,1 km
7,1 km
8,1 km
8,55 km
168,0
Gajowe Wzgórze
356
Polwica
12,3 km
10,5 km
staw wędkarski
9,3 km
7,5 km
Piskorzówek
Pełczyce
10,8 km
Niwnik
6,45 km
6,95 km
Kuny
A 4
Oława
Bolechów
8,5 km
9,6 km
13,0 km
grodzisko
Brzezimierz
Domaniów
12,4 km
Skrzypnik
11,4 km
10,3 km
15,8 km
14,8 km
13,7 km
Strzelin
Siecieborowice

mapa 3

Do końca II wojny światowej służył protestantom.
W pobliżu kościoła znajduje się grodzisko stożkowe. To, co jeszcze się zachowało to pozostałość po jego obronnej wieży mieszkalnej.

13,4 km - wracamy na główną drogę
13,7 km - skrzyżowanie za Brzezimierzem, skręcamy w prawo do Domaniowa
14,5 km - przejeżdżamy nad autostradą A4
14,8 km - Skrzypnik
15,8 km - skrzyżowanie w Skrzypniku, jedziemy prosto (w lewo droga do Wyszkowic)
18,1 km - Domaniów

Początki tej miejscowości sięgają XII wieku. Nazwa wsi jako Domaniowo po raz pierwszy pojawia się w dokumencie z roku 1223, w innym dokumencie z roku 1267 - jako Domaneuici. W XIII wieku nazw tych używano zamiennie. Wieś nazwana jest od imienia właściciela Domania. Domań to skrócona forma imienia Domasław. Także tę wieś otrzymał Piotr Wojsławic od Henryka Brodatego. Przed śmiercią Piotr Wojsławic posiadłość podarował cysterkom z Trzebnicy. W ich rękach pozostała ona do czasu sekularyzacji dóbr kościelnych w1810 roku.
Domaniów ma też swoją legendę. Około 1400 roku od uderzenia pioruna wybuchł pożar, który pochłonął niemal całą wieś. Aby uczcić dzień tej tragedii mieszkańcy wsi uznali dzień 16 maja lokalnym świętem - dniem pożaru. Od tej pory podobno już żaden pożar nie nawiedził Domaniowa.

Kościół w Domaniowie

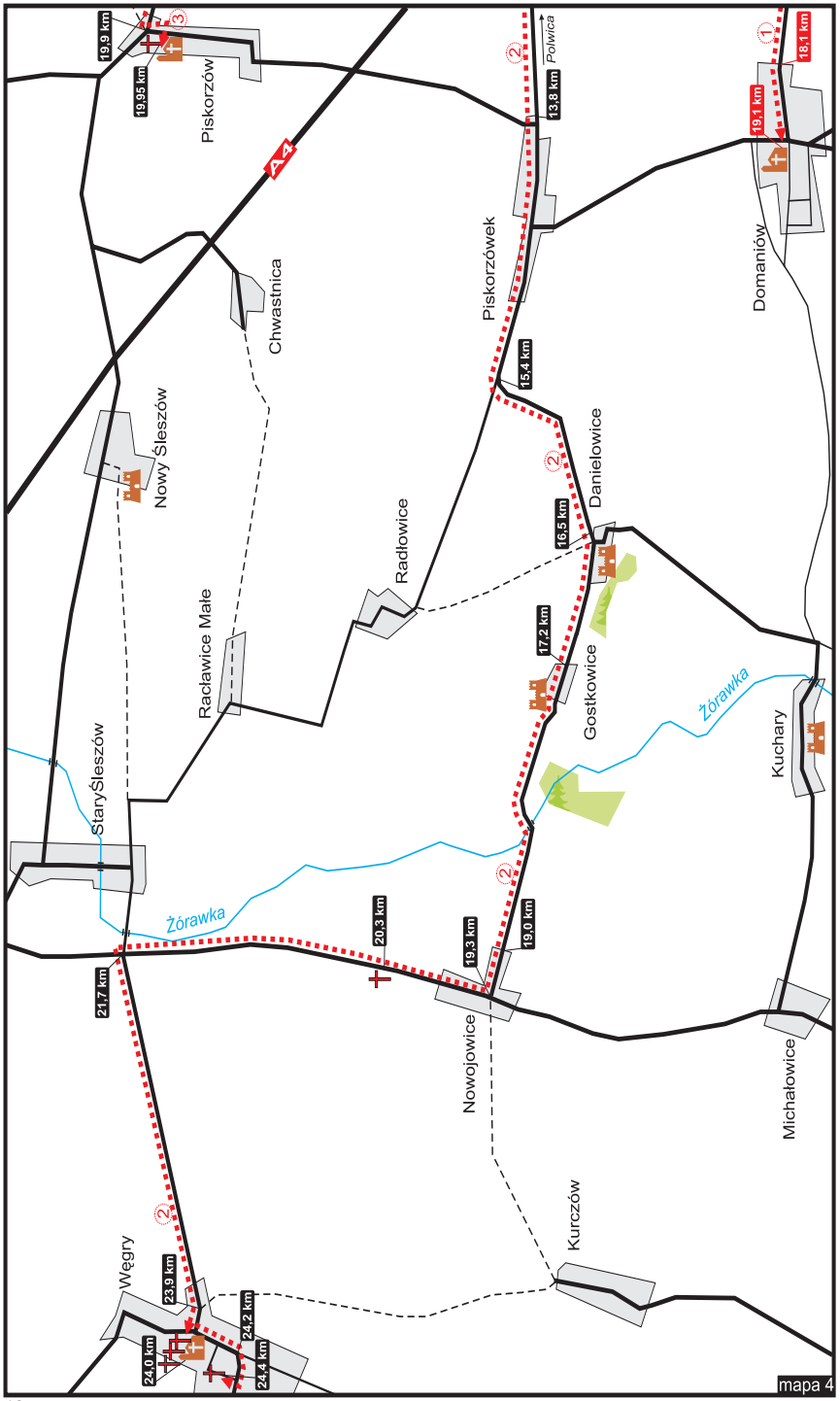
19,9 km
19,95 km
Piskorzów
A 4
Chwastnica
Nowy Śleszów
Racławice Małe
Radłowice
Piskorzówek
13,8 km
Polwica
15,4 km
Danielowice
16,5 km
17,2 km
Gostkowice
Żórawka
Domaniów
19,1 km
18,1 km
Kuchary
Stary Śleszów
Żórawka
20,3 km
19,3 km
19,0 km
21,7 km
Nowojowice
Michałowice
Kurczów
Węgry
23,9 km
24,0 km
24,2 km
24,4 km
mapa 4

18,9 km - przecinamy prosto skrzyżowanie w Domaniowie (w lewo do Wiązowa, w prawo do Piskorzowa)
19,1 km - kościół w Domaniowie

Kościół parafialny pod wezwaniem Najświętszej Marii Panny z początku XIV wieku, został wzniesiony w stylu gotyckim. Fundatorkami jego były cysterki. Około roku 1700 kościół został przebudowany i uzyskał wówczas wystrój barokowy. Ołtarz główny i dwa ołtarze boczne, wykonane z drewna polichromowanego pochodzą z połowy XVIII wieku. Na trzykondygnacyjnej wieży, pokrytej barokowym, cebulastym hełmem, znajduje się dzwon noszący datę 1462 rok.

Alternatywne drogi powrotne:
- cofamy się 200 m do skrzyżowania, na którym skręcamy w prawo udając się w kierunku Wiązowa, do Oławy docieramy przez Wyszkowice, Goszczynę, Siecieborowice, Niwnik i Jaczkowice
- na skrzyżowaniu jedziemy w lewo, a następnie przez Piskorzówek, Piskorzów, Wierzbno, Marszowice i Gaj Oławski dojeżdżamy do Oławy

Gdy wybierzemy drogę powrotną przez Marszowice mamy okazję zwiedzić kościół p.w. św. Jana oraz ruiny pałacu, znajdującego się w północnej części wsi. Kościół został wzniesiony w 1355 roku, przebudowany i powiększony o nawę i wieżę w XVIII wieku. Konstrukcji szkieletowej, jednonawowy, z czworobocznym prezbiterium, o wnętrzu wypełnionym kondygnacjami empor. Ołtarz ze sceną chrztu

Kościół w Marszowicach

Chrystusa datowany jest w przybliżeniu na rok 1500. W kościele zachował się nagrobek rycerza z roku 1600. Przez długi czas kościół służył ewangelikom.

Marszowicki pałac wybudowano w stylu neogotyckim z ośmioboczną wieżą, na szczycie której pozostała jeszcze balustradowa attyka. W ścianie wieży do 1996 roku wpasowana była żeliwna płyta, przedstawiająca w owalnym laurowym wieńcu motyw trzech poroży i chorągiew z orłem. Obecnie odrestaurowana znajduje się w klatce schodowej budynku oławskiego Urzędu Miejskiego.

Pałac miał wielu właścicieli. Do roku 1741 krótko należał do rodziny Hubrigów. Podczas oblężenia Oławy w 1741 roku stał się kwaterą króla Prus - Fryderyka II, a od roku 1833 do końca drugiej wojny światowej był własnością rodu von Eicke und Polwitz. W tej chwili pałac znajduje się w kompletnej ruinie, z roku na rok jego stan jest coraz gorszy. Obecnie stoją jeszcze ściany bez stropów i dachu oraz przysypane gruzem piwnice.

Ruiny pałacu w Marszowicach

Trasa nr 2

Oława - Gaj Oławski - Pełczyce - Polwica - Piskorzówek - Gostkowice - Nowojowice (krzyż pokutny) - Węgry - (4 krzyże pokutne)

Długość trasy: 24,4 km
Mapy: 1, 2, 3, 4

Podczas drugiej wycieczki dotrzemy do zachodniej granicy powiatu oławskiego oraz odwiedzimy gminę Żórawina. Celem naszej wyprawy będzie pięć krzyży pokutnych znajdujących się w tej okolicy. Wycieczka ta jest pierwszą z cyklu kilku wypraw do kamiennych pomników dawnego wymiaru sprawiedliwości.
Kamienne krzyże zwane "pokutnymi" zaczęły pojawiać się w XIII wieku, kiedy to na ziemiach śląskich rozpoczął się proces kolonizacji na prawie niemieckim. Dotyczyło to również zwyczajowego prawa karnego. Do dziś w wielu miejscowościach całego Śląska można znaleźć ślady posługiwania się tym prawem.
W średniowieczu zabójstwo pociągało za sobą surowe następstwa. W odwecie śmierć dosięgała nawet całe rodziny zabójcy. Dlatego starano się wówczas doprowadzić do ugody. Morderca mógł liczyć na wykupienie, co ratowało życie jemu, a często i jego rodzinie. Przestępca zostawał zobowiązany do dwóch świadczeń - na rzecz rodziny ofiary i Kościoła. W pierwszym przypadku musiał zapewnić utrzymanie dzieciom i wdowie zabitego, pokryć koszty pogrzebu oraz procesu sądowego. W drugim przypadku musiał zamówić określoną liczbę mszy za-

dusznych, kupić wosk do świec, a także odbyć pokutną pielgrzymkę. Ostatnim nakazem umowy pojednawczej było wystawienie kamiennego krzyża, który miał upamiętniać tragiczne wydarzenie, skłaniać do modlitwy za duszę zabitego oraz stanowić dowód wypełnienia wszystkich zobowiązań ugodowych. Kamienny krzyż mógł być stawiany w miejscu zbrodni, ale ostatecznie decydowała o tym rodzina ofiary. Prawo to obowiązywało do połowy XVI wieku, kiedy to wprowadzono nowy kodeks karny na mocy którego morderca stawał przed sądem orzekającym surowszą karę.

Dodatkową ciekawostką związaną z kamiennymi krzyżami pokutnymi są wyryte na nich przeróżne narzędzia. Spotyka się najczęściej miecze, siekiery, włócznie, noże, ale także wiele innych. Ryty te interpretuje się na dwa sposoby - jako przedmioty, które posłużyły do dokonania zabójstwa, albo jako atrybut zawodu zabitej osoby.

0,0 km - pręgierz koło Ratusza
0,2 km - skrzyżowanie ul. Krótka i pl. Zamkowy, skręcamy w lewo
0,5 km - most na rzece Oława, ul. Strzelna
1,0 km - stacja paliw obok supermarketu Kaufland, skręcamy w lewo
1,7 km - przejazd kolejowy przy ul. Wiejskiej
2,7 km - Nowy Otok
4,1 km - Gaj Oławski
4,3 km - skrzyżowanie w Gaju, jedziemy prosto (w lewo Jaczkowice), mijamy z prawej strony kościół p.w. Trójcy Świętej
5,1 km - skrzyżowanie w Gaju, jedziemy cały czas prosto w kierunku Strzelina (w prawo do Środy Śląskiej); jesteśmy u podnóża największego w okolicach wzniesienia
5,4 km - wjeżdżamy na szczyt - 168 m n.p.m. (po lewej za cmentarzem miejsce gdzie przed wojną był punkt widokowy i stał wiatrak)

Miejsce to zostało dokładnie opisane podczas wycieczki trasą nr 1.

7,5 km - skrzyżowanie w Pełczycach , skrecamy w prawo
9,3 km - mijamy komercyjny staw wędkarski
10,5 km - skrzyżowanie w Polwicy, jedziemy prosto do Nowojowic (w prawo do Wierzbna)
12,3 km - wiaduktem przejeżdżamy nad autostradą A4
13,8 km - Piskorzówek
14,5 km - skrzyżowanie w Piskorzówku, jedziemy prosto (w lewo do Domaniowa)
15,4 km - kolejne skrzyżowanie, jedziemy w lewo (w prawo do Radłowic)
16,5 km - Danielowice, godne uwagi są dwa miejsca: zabytkowy pałac, w którym obecnie mieści się szkoła podstawowa oraz ruiny mauzoleum w parku pałacowym
17,2 km - Gostkowice - ostatnia na tej trasie miejscowość w gminie Domaniów i w powiecie oławskim - w środku wsi okazały dworek

19,0 km - Nowojowice (gmina Żórawina)

19,3 km - skrzyżowanie w Nowojowicach, skręcamy w prawo (znajdujemy się na drodze nr 395 Strzelin-Wrocław)

20,3 km - dokładnie kilometr za skrzyżowaniem w Nowojowicach, po lewej stronie drogi, na wysokości tablicy informacyjnej "Wrocław 21 km" stoi krzyż pokutny

Krzyż pokutny w Nowojowicach

Granitowy krzyż pokutny o wymiarach 209x105x13 należy do najwyższych wolnostojących krzyży na Śląsku (wyższe od niego są tylko trzy krzyże: w Kijowicach, Groblicach i Psarach); przed 1939 r. w miejscu, w którym stoi krzyż znajdował się punkt styku trzech powiatów: wrocławskiego, strzelińskiego i oławskiego.

21,7 km - dojeżdżamy do skrzyżowania, na którym kierujemy się w lewo do miejscowości Węgry (prosto Wrocław, w prawo Oława)

23,9 km - dojeżdżamy do skrzyżowania w Węgrach, przejeżdżamy prosto przez skrzyżowanie i znajdujemy się w niewielkim parku tuż przy kościele p.w. św. Jadwigi

24,0 km - 100 m dalej zaczyna się przykościelny mur, po prawej stronie od bramy wejściowej wmurowano trzy krzyże pokute

W północnej ścianie muru tkwią obok siebie trzy granitowe krzyże pokutne o wymiarach: pierwszy z lewej - 160x97, środkowy - 242x90 (jest to największy wmurowany krzyż na Śląsku), pierwszy z prawej - 163x96. Na tym ostatnim dobrze zachowany wyryty znak krzyża. Po raz pierwszy o krzyżach wzmiankowano

w 1889 roku, natomiast w katalogu z 1923 zostały opisane ich wymiary. Najprawdopodobniej wtedy nie były jeszcze wmurowane.

Trzy wmurowane krzyże w Węgrach

24,1 km - jedziemy wzdłuż muru z powrotem do głównej drogi, następnie skręcamy w prawo

24,2 km - jedziemy znowu około 100 metrów wzdłuż muru okalającego kościół a potem park, aż do ul. Szkolnej dochodzącej z prawej strony, tu skręcamy

24,3 km - ulicą Szkolną zjeżdżamy około 100 m lekko w dół do ulicy Młyńskiej, tutaj również skręcamy w prawo

24,4 km - ulicą Młyńską jedziemy kolejne 100 m do czwartego krzyża w Węgrach

Czwarty krzyż pokutny w Węgrach

Stoi tuż przy drodze po prawej stronie obok ogrodzenia boiska szkolnego. Jego wymiary: 160x97x12. Na krzyżu można zauważyć nieczytelne napisy. Około 2 km dalej, we wsi Bogunów znajduje się kolejny krzyż pokutny.

Alternatywna droga powrotna:

- początkowo wracamy tą samą trasą; po około 2,2 km dojeżdżamy do skrzyżowania z drogą numer 395, którą przejeżdżamy prosto; teraz przez Stary i Nowy Śleszów, a następnie Piskorzów, Wierzbno, Marszowice i Gaj Oławski docieramy do Oławy; jest to droga około 3 km krótsza od poprzedniej

Trasa nr 3

Oława - Zabardowice - Sobocisko (2 krzyże pokutne) - Teodorów- Janków (2 krzyże pokutne) - Wierzbno - Piskorzów (krzyż pokutny)

Długość trasy: 20,0 km
Mapy (kolejno): 1, 2, 5, 3, 4

Celem wycieczki ponownie są krzyże pokutne. Tym razem wszystkie znajdują się na terenie powiatu oławskiego. Wycieczka wiedzie przez Sobocisko - miejscowość o niezwykłej, aczkolwiek niesłusznie zapomnianej historii.

0,0 km - pręgierz obok Ratusza
0,2 km - skrzyżowanie ul. Krótka i pl. Zamkowy, jedziemy w lewo
0,5 km - most na rzece Oława, ul. Strzelna
1,0 km - stacja paliw obok supermarketu, skręcamy w prawo w ul. Broniewskiego
1,8 km - mijamy kościół p.w. Miłosierdzia Bożego przy ul. Zacisznej
2,3 km - koniec Oławy
3,2 km - przejazd kolejowy na trasie Wrocław - Opole
4,8 km - kończy się droga asfaltowa, a zaczyna kostka brukowa prowadząca do Zabardowic, po chwili z prawej strony mijamy cmentarz
5,6 km - Zabardowice

Pałac w Zabardowicach

Widoczne ślady dawnej świetności tej podoławskiej wsi. Klasycystyczno-eklektyczny pałac z XIX wieku znajduje się w złym stanie, a przyległy do niego park stopniowo popada w ruinę. Zachowały się również resztki przebiegającej przez Zabardowice kolejki wąskotorowej.

6,6 km - skręcamy w lewo i wyjeżdżamy z Zabardowic, chwilę wcześniej skończyła się brukowana droga
8,0 km - skrzyżowanie, jedziemy w lewo (kierunek Domasław), (w prawo Lizawice i Marcinkowice)
8,9 km - Sobocisko

Okazuje się, że dzieje Sobociska sięgają czasów prehistorycznych. Prowadzone jeszcze pod koniec XIX wieku badania archeologiczne wykazały, że tereny wokół Sobociska zamieszkiwane były przez plemiona celtyckie w III i II wieku przed naszą erą. W odkrytych grobach znaleziono rynsztunek bojowy oraz biżuterię. Kolejne badania archeologiczne prowadzone były podczas II wojny światowej - odkryto wtedy kolejne groby, a w nich broń należącą do zmarłych. Ostatnie badania przeprowadzono w latach 50-tych i 60-tych przez archeologów z Uniwersytetu Wrocławskiego. Wtedy również natrafiono na groby celtyckie.
W wyrobisku żwiru pod Sobociskiem odkryto w sumie 34 groby celtyckie - co stanowi największe tego typu cmentarzysko w Polsce! Wiele przedmiotów pochodzących z wykopalisk w Sobocisku - ozdoby z brązu, narzędzia, naczynia gliniane, urny zawierające przepalone kości ludzkie, naczynie w kształcie ptaka z VIII-VII wieku p. n. e., a nawet zrekonstruowany grób szkieletowy można oglądać we wrocławskim muzeum archeologicznym.
Sobocisko to jedna z najstarszych wsi w okolicy. Od 1145 roku stanowiła własność klasztoru św. Wincentego na Ołbinie we Wrocławiu, a następnie klasztoru cysterskiego w Trzebnicy. Przez wieś przebiegał znany szlak handlowy z Ołomuńca na Morawach, przez Nysę i Grodków do Wrocławia. A samo Sobocisko było najprawdopodobniej miejscem targowym. Targi mogły odbywać się w soboty, przez co wieś zawdzięcza swoją dzisiejszą nazwę. Dzięki temu, wydaje się, odkryto tutaj skarb - monety z około 1037 roku: 53 monety polskie, 62 czeskie, 142 niemieckie i jeszcze 7 innych.

9,7 km - kościół p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny i krzyż pokutny przy murze kościelnym, po chwili przerwy przeznaczonej na zwiedzanie jedziemy dalej prosto

Krzyż przy murze kościelnym w Sobocisku

Kościół parafialny pod wezwaniem Wniebowzięcia NMP, po raz pierwszy wzmiankowany w 1335 roku. W stylu gotyckim wzniesiony w pierwszej połowie XIV wieku. Częściowo przebudowany w 1708 roku, zniszczony w 1945, a odbudowany w latach 1959-1961. Budynek kościoła murowany, jednonawowy

z prostokątnym prezbiterium, z wieżą od strony zachodniej, w całości oskarpowany. Zachował we wnętrzu późnobarokowy ołtarz z drugiej połowy XVIII w. Po wewnętrznej stronie przykościelnego muru stoi kamienna płyta z wyrytymi dwoma krzyżami.

Również przy kościelnym murze, w jego północno-wschodnim narożniku, między dwoma przęsłami znajdujemy granitowy, wolnostojący krzyż łaciński z około XIV-XVI wieku o wymiarach: 137x87x12 cm.

Drugi krzyż pokutny w Sobocisku

10,1 km - krzyż pokutny przy posesji nr 38

Kolejną pamiątką w Sobocisku, po dokonanej niegdyś zbrodni, znajdujemy przy posesji nr 38, gdzie stoi wykonany przez nieznanego autora i bez prawego ramienia granitowy krzyż pokutny o wymiarach: 102x55x12 cm. Na krzyżu zachował się słabo widoczny ryt miecza.

11,7 km - skrzyżowanie za Sobociskiem, skręcamy w lewo do Teodorowa (prosto droga do Żórawiny)
12,3 km - Teodorów, jesteśmy w gminie Domaniów
13,8 km - przydrożna kapliczka 100 m przed Jankowem
13,9 km - Janków
14,3 km - kościół p.w. św. Michała Archanioła w Jankowie, tuż za kościołem po obu stronach wejścia na przykościelny teren, leżą dwa krzyże pokutne wpasowane w kamienne płyty

Pierwsze wzmianki o kościele w Jankowie pochodzą z 1338 roku. Świątynię powiększono w XV wieku, a następnie przebudowano w 1683 roku. We wnętrzu

Krzyże pokutne w Jankowie

znajduje się gotycki portal, sakramentarium i baptysterium.

Pierwszy z krzyży leżący po lewej stronie, granitowy, typu łacińskiego o wymiarach 98x91 dawniej użyty był jako płyta chodnikowa. Krzyż jest zniszczony, nie ma dwóch ramion, natomiast dobrze zachowany jest na nim ryt krzyża.
Drugi krzyż leży po prawej stronie chodnika, granitowy, zachowany jest w lepszym stanie.

Podobno w Jankowie były jeszcze dwa krzyże pokutne. Oba miały około 2 metrów wysokości. Jeden stał przed szkołą, a drugi użyty był jako kładka na rowie w jednym z ogrodów.

15,9 km - Wierzbno
16,65 km - kościół p.w. św. Mikołaja w Wierzbnie

Wierzbno, tak jak Domaniów i Janków należało do dóbr cysterek z Trzebnicy. Otrzymały je one od śląskiego wielmoży Piotra Włostowica. We wsiach tych osadzani byli tkacze walońscy. Pierwsze wzmianki o kościele w Wierzbnie pochodzą z 1253 roku. Istniejący do dziś parafialny kościół pod wezwaniem św. Mikołaja wybudowany został w stylu gotyckim. Prezbiterium kościoła pochodzi z XIV wieku, nawę wybudowano w XV, a wieże w XVI wieku. Najstarszymi elementami są kamienne wsporniki datowane na 1300 rok, portal z 1376 roku i gotycka

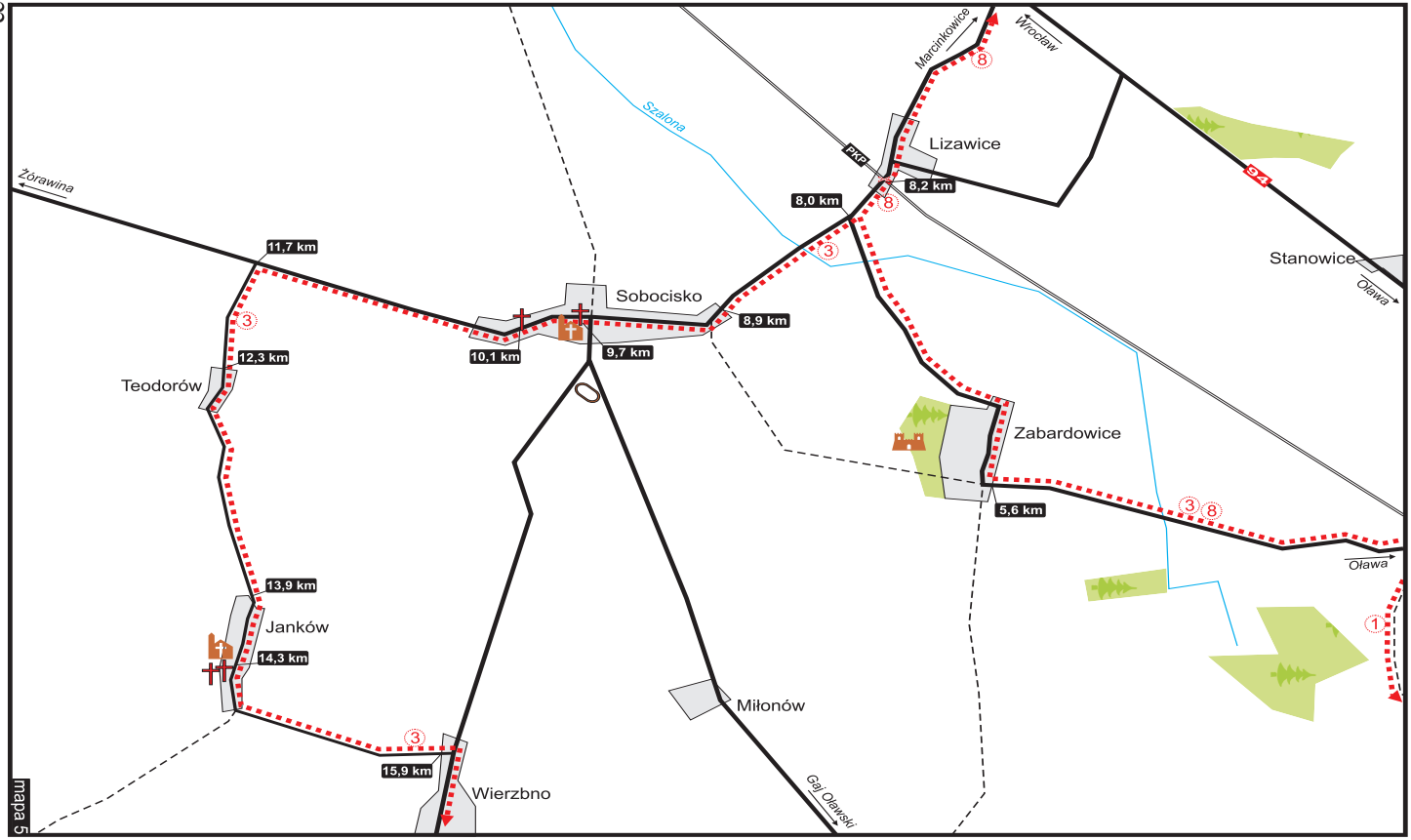
Marcinkowice
Wrocław
Szalona
Lizawice
PKP
8,2 km
8,0 km
Żórawina
11,7 km
Sobocisko
8,9 km
10,1 km
9,7 km
12,3 km
Teodorów
Stanowice
Oława
Zabardowice
5,6 km
Oława
13,9 km
Janków
14,3 km
Miłonów
15,9 km
Wierzbno
Gaj Oławski

mapa 6

płaskorzeźba przedstawiająca wniebowzięcie Najświętszej Marii Panny. Na wieży kościelnej znajduje się dzwon z 1592 roku. Nieopodal kościoła zachował się ponad dwustuletni, wybudowany w stylu neoklasycznym zajazd.

17,1 km - skrzyżowanie w Wierzbnie, skręcamy w prawo (prosto droga do Polwicy, w lewo do Oławy)
19,6 km - Piskorzów
19,9 km - skrzyżowanie w Piskorzowie, skręcamy w lewo
19,95 km - tuż za skrzyżowaniem po prawej stronie obok chodnika i ogrodzenia posesji nr 30 stoi krzyż pokutny - piąty i ostatni krzyż podczas dzisiejszej

Krzyż pokutny w Piskorzowie

rowerowej wyprawy

Granitowy krzyż pokutny typu łacińskiego, jeden z największych na Dolnym Śląsku, o wymiarach: 180x109x15 cm.

20,0 km - kościół w Piskorzowie p.w. św. Michała Archanioła

Wzniesiony w średniowieczu, gruntownie przebudowany na kościół ewangelicki w XVIII w., restaurowany w XIX w. Prostokątny, salowy z kondygnacjami emporowymi we wnętrzu, z wieżą od zachodu i skarpami od strony północnej. We wnętrzu zachował się klasycystyczny ołtarz z drugiej połowy XVIII wieku

Alternatywna droga powrotna:
- najszybciej wrócimy do Oławy zawracając w stronę Wierzbna, ale nie wjeżdżamy do tej miejscowości tylko kierujemy się w stronę Marszowic i Gaju Oławskiego

Trasa nr 4

Oława - Gaj Oławski - Pełczyce - Brzezimierz - Skrzypnik - Wyszkowice - Kończyce - Kojęcin - Jaksin (3 krzyże pokutne) - Borek Strzeliński - Jelenin - Ludów Śląski (krzyż pokutny) - Stogi (krzyż pokutny)

Długość trasy: 30,0 km
Mapy: 1, 2, 3, 6, 7

Kolejna wycieczka, której celem jest dotarcie do średniowiecznych krzyży pokutnych. Odnajdziemy następnych pięć krzyży. Główna część trasy wiedzie przez gminę Domaniów, jednakże wszystkie krzyże znajdują się w powiecie strzelińskim przy granicy powiatu oławskiego. Jest to najdłuższa opisana w niniejszym przewodniku wyprawa rowerowa.

0,0 km - pręgierz obok Ratusza
0,2 km - skrzyżowanie ul. Krótkiej z pl. Zamkowym, skręcamy w lewo
0,5 km - most na rzece Oława, ul. Strzelna
1,7 km - przejazd kolejowy przy ul. Wiejskiej
2,7 km - Nowy Otok
4,1 km - Gaj Oławski
4,3 km - skrzyżowanie w Gaju, jedziemy prosto (w lewo do Jaczkowic)
5,0 km - skrzyżowanie w Gaju, jedziemy prosto w kierunku Strzelina
5,5 km - jesteśmy na szczycie wzniesienia - 168 m n.p.m.

Miejsce to zostało dokładnie opisane podczas wycieczki trasą nr 1.

7,5 km - skrzyżowanie w Pełczycach
9,6 km - Brzezimierz
9,9 km - mijamy kościół p.w. św. Krzyża w Brzezimierzu

Miejsce to zostało dokładnie opisane podczas wycieczki trasą nr 1.

10,3 km - za Brzezimierzem na skrzyżowaniu w prawo do Domaniowa
11,0 km -wiaduktem przekraczamy autostradę A4
11,4 km - Skrzypnik
12,4 km - za Skrzypnikiem skrzyżowanie, jedziemy w lewo do Wyszkowic
14,9 km - Wyszkowice
15,4 km - skrzyżowanie w Wyszkowicach, skręcamy w prawo
16,1 km - Kurzątkowice
18,8 km - wjeżdżamy do Kończyc, ostatniej miejscowości na tej trasie w powiecie oławskim
19,1 km - skrzyżowanie w Kończycach, skręcamy w lewo i jedziemy jeszcze asfaltem około 300 m

19,4 km - tuż za Kończycami droga asfaltowa prowadzi w lewo, my jednak dalej jedziemy prosto tym razem dobrze utrzymaną polną drogą w kierunku Kojęcina

20,4 km - droga wjeżdża do niewielkiego lasu

21,1 km - wyjeżdżamy z lasu

21,3 km - docieramy do drogi asfaltowej w Kojęcinie, skręcamy w prawo, jedziemy teraz przez wieś, która w ubiegłym stuleciu była dużym folwarkiem, teraz jedziemy wśród zrujnowanych zabudowań, tylko oczami wyobraźni możemy zobaczyć dawną świetność tej miejscowości

21,6 km - po 300 m jazdy asfaltem (na wysokości kapliczki i przystanku PKS-u) znowu zjeżdżamy w lewo na polną, częściowo brukowaną drogę - wcześniej po prawej stronie mijamy okazały pałac - obecnie w stanie wymagającym natychmiastowego remontu

23,0 km - Jaksin, dojeżdżamy do drogi asfaltowej między Borkiem Strzelińskim a Brożcem, skręcamy w prawo

24,0 km - dokładnie kilometr od poprzedniego miejsca, tuż przy drodze po lewej stronie stoją obok siebie trzy okazałe krzyże pokutne

Krzyże pokutne przy drodze do Jaksina

Trzy wolnostojące obok siebie granitowe krzyże około 300 m przed skrzyżowaniem z drogą Wrocław - Strzelin. O krzyżach pojawiają się wzmianki w archiwach z 1909 roku i później w katalogu z 1923. Podano wówczas, że stoją w miejscu, gdzie "schodzą się granice pól należących do trzech wsi: Borka Strzelińskiego, Świnobrodu i Jaksina".

Krzyż pierwszy z lewej pozbawiony jest obu ramion (wystają tylko ich fragmenty), jego wymiary: 176x43x10 cm. Krzyż środkowy jest także bez ramion o wymiarach: 166x38x8 cm. Należy do najcieńszych krzyży na Śląsku. Posiada ryt krzyża "maltańskiego" charakteryzującego się podwójnymi spiczastymi zakończeniami. Trzeci krzyż - zachowany w najlepszym stanie - jest najwyższy. Jego wymiary: 171x110x16 cm. Posiada również ryt krzyża, ale o nieco odmiennym kształcie niż poprzedni - w postaci krzyża "trójlistnego".

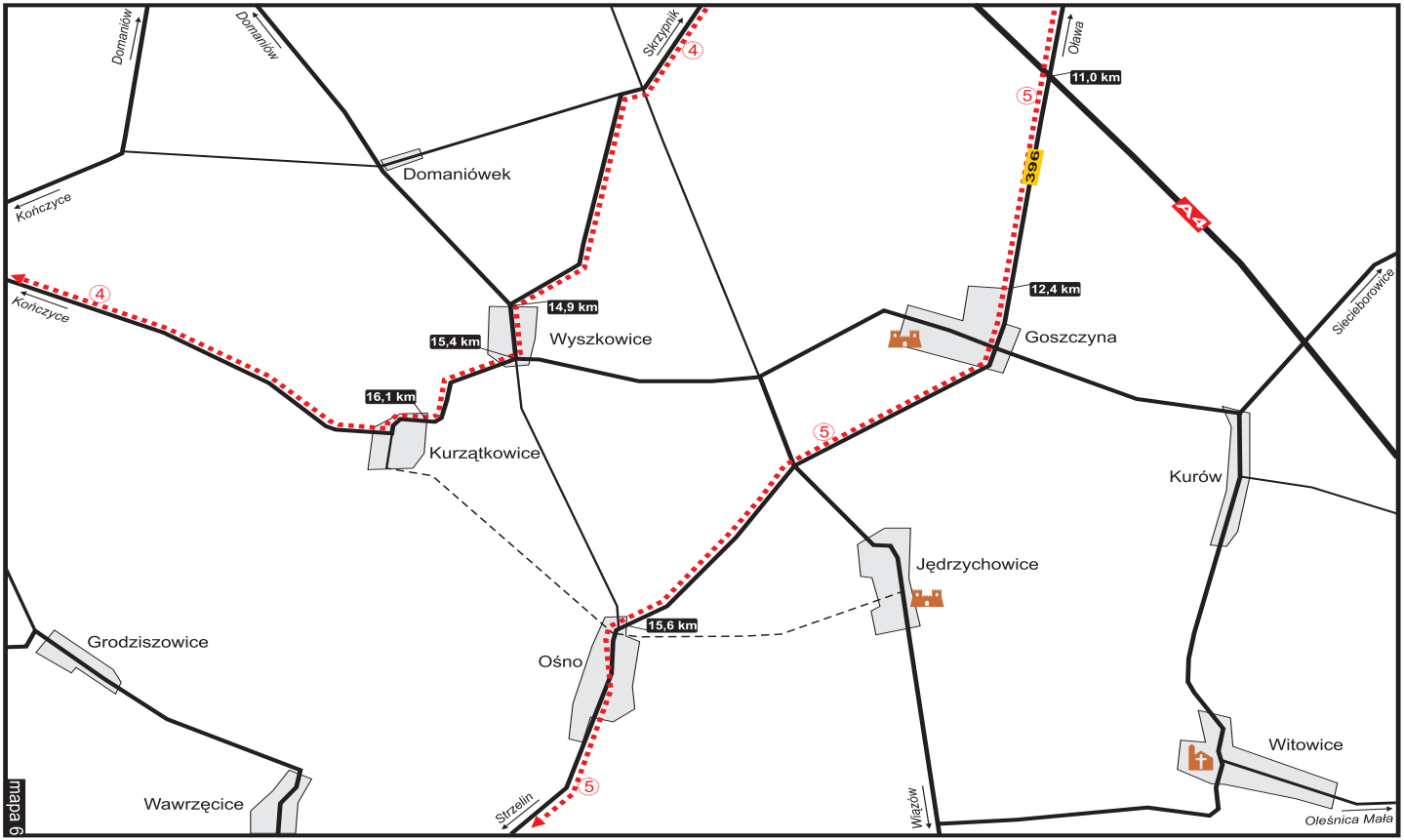
Domaniów
Domaniów
Skrzynnik
Oława
11,0 km
5
396
A4
Domaniówek
Kończyce
Kończyce
4
4
14,9 km
15,4 km
Wyszkowice
12,4 km
Goszczyna
Sieciebórowice
16,1 km
Kurzątkowice
5
Kurów
Jędrzychowice
15,6 km
Grodziszowice
Ośno
Witowice
Wawrzęcice
Strzelin
5
Wiązów
Oleśnica Mała

mapa 6

O okolicznościach postawienia krzyży głosi miejscowa legenda. Ze ślubu w Borku Strzelińskim wracali nowożeńcy i brat pana młodego, który był zazdrosny o żonę brata. W tym miejscu doszło do tragedii, zamordował najpierw brata, potem jego żonę, a następnie popełnił samobójstwo. Krzyże zostały postawione przez rodzinę mordercy.

24,3 km - skrzyżowanie (dojeżdżamy do drogi nr 395 Strzelin - Wrocław), skręcamy w prawo do Borka Strzelińskiego
24,4 km - Borek Strzeliński
24,7 km - 300 m dalej kolejne skrzyżowanie, tym razem skręcamy w lewo w kierunku Bierzyna
26,0 km - dojeżdżamy do Jelenina

Na tym odcinku trasy cały czas roztacza się przed nami piękny krajobraz - po prawej masyw Ślęży, a po lewej Wzgórza Niemczańsko-Strzelińskie.

27,8 km - Ludów Śląski

28,6 km - kościół p.w. św. Jana Chrzciciela w Ludowie Śląskim, a za kościołem skrzyżowanie - w lewo do Strzelina, w prawo do miejscowości Stogi; przy kościele na chwilę zatrzymujemy się, gdyż po lewej stronie przy murze, kilka metrów za rogiem stoi granitowy krzyż pokutny, potem skręcamy w prawo i jedziemy w kierunku miejscowości Stogi

Wolnostojący, granitowy krzyż pokutny typu łacińskiego o wymiarach: 93x71x12.

Krzyż pokutny w Ludowie Śląskim

30,0 km - dokładnie 1,4 km od skrzyżowania przy kościele, na lekkim łuku drogi, po prawej stronie w szczerym polu, oddalony około 30 m stoi krzyż pokutny

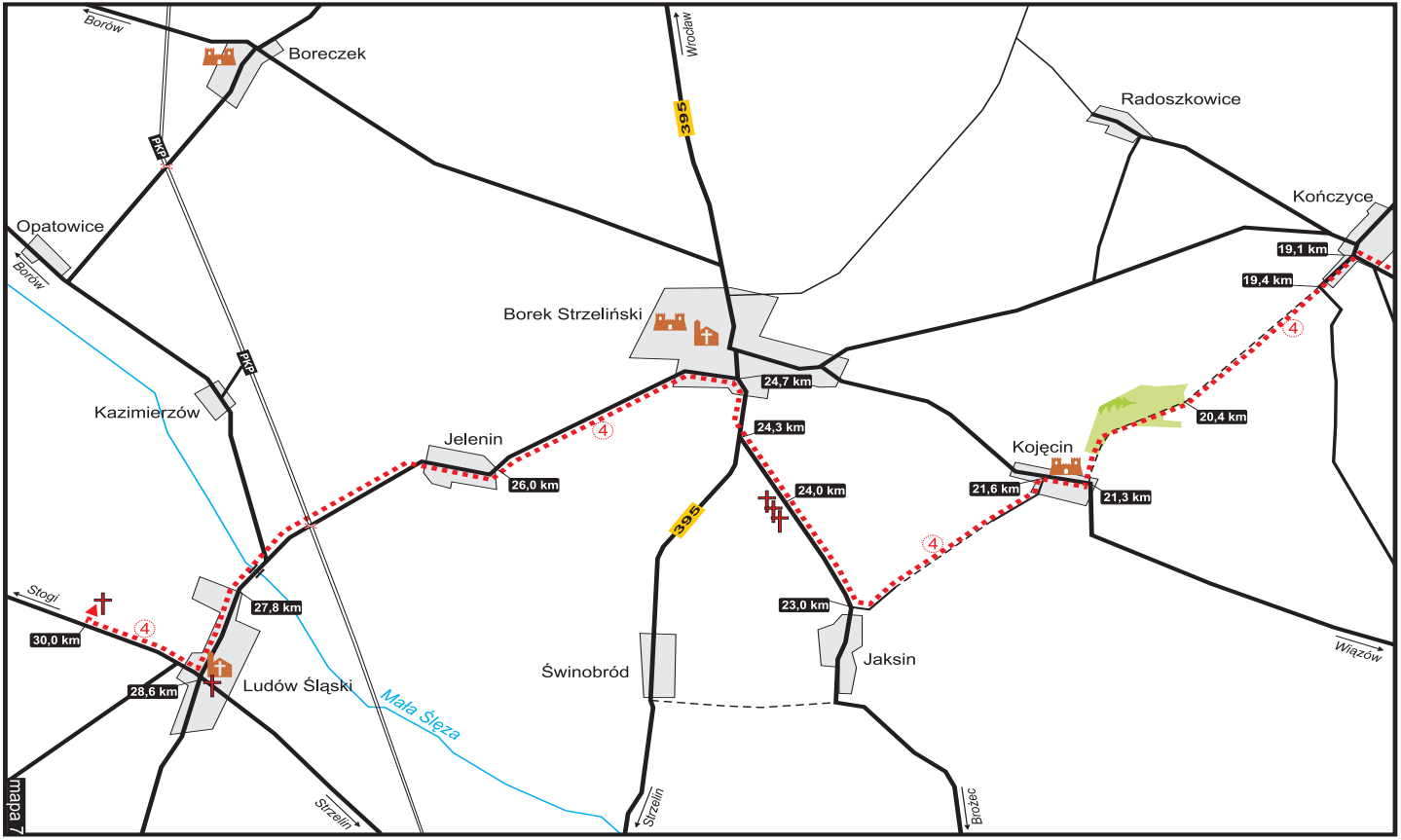
Borów
Boreczek
Wrocław
395
Radoszkowice
Kończyce
Opatowice
PKP
Borów
19,1 km
19,4 km
Borek Strzeliński
24,7 km
Kazimierzów
PKP
Jelenin
24,3 km
20,4 km
Kojęcin
26,0 km
24,0 km
21,6 km
21,3 km
395
Stogi
27,8 km
23,0 km
30,0 km
Jaksin
Wiązów
Świnobród
28,6 km
Ludów Śląski
Mała Śleza
Strzelin
Strzelin
Brożec

mapa 7

Krzyż pokutny w Stogach

Uszkodzony (bez jednego ramienia) wolnostojący krzyż pokutny typu łacińskiego o wymiarach 123x97x14 cm. W okresie, kiedy pola porastają zbożem krzyż jest trudno zauważyć!

Alternatywna droga powrotna:
- najszybciej do Oławy wracamy drogą przez Borek Strzeliński, tym razem nie jedziemy jednak przez Jaksin i Kojęcin, ale w Borku kierujemy się na Kończyce i Domaniów, a dalej już znaną drogą przez Skrzypnik i Brzezimierz bądź też drugą stroną przez Piskorzówek i Polwicę docieramy do Gaju Oławskiego.

Trasa nr 5

Oława - Gaj Oławski - Pełczyce - Brzezimierz - Goszczyna - Brożec (4 krzyże pokutne) - Chociwel (2 krzyże pokutne) - Strzelin - Szczawin (krzyż pokutny)

Długość trasy: 28,7 km
Mapy: 1, 2, 3, 6, 8

Podczas dzisiejszej wycieczki odnajdziemy kolejnych siedem krzyży pojednania. Wszystkie znajdują się niedaleko granicy powiatów oławskiego i strzelińskiego. Jest to jedna z najdłuższych wycieczek rowerowych niniejszego przewodnika.

0,0 km - pręgierz obok Ratusza
0,2 km - skrzyżowanie ul. Krótka z pl. Zamkowym, skręcamy w lewo
0,5 km - most na rzece Oława, ul. Strzelna
1,7 km - przejazd kolejowy przy ul. Wiejskiej
2,7 km - Nowy Otok
4,1 km - Gaj Oławski
4,3 km - skrzyżowanie w Gaju, jedziemy prosto (w lewo Jaczkowice)
5,1 km - skrzyżowanie w Gaju, jedziemy prosto w kierunku Strzelina, początek największego w okolicach wzniesienia
5,5 km - jesteśmy na szczycie wzniesienia - 168 m n.p.m.; po lewej stronie za cmentarzem miejsce gdzie przed wojną był punkt widokowy i stał wiatrak

Miejsce to zostało dokładnie opisane podczas wycieczki trasą nr 1.

7,5 km - skrzyżowanie w Pełczycach
9,6 km - Brzezimierz
9,9 km - mijamy kościół w Brzezimierzu

Miejsce to zostało dokładnie opisane podczas wycieczki trasą nr 1.

10,3 km - skrzyżowanie za Brzezimierzem, jedziemy prosto
11,0 km - wiaduktem przekraczamy autostradę A4

12,4 km - Goszczyna, ostatnia miejscowość na tej trasie w gminie Domaniów i w powiecie oławskim, we wsi okazały pałac od lat jednak nieremontowany
15,6 km - Ośno
18,2 km - skrzyżowanie Wiązów - Strzelin - Borek Strzeliński
19,4 km - przydrożna kapliczka przed Brożcem
19,7 km - Brożec
20,2 km - kościół św. Jakuba Apostoła w Brożcu

Na przykościelnym terenie znajdują się cztery krzyże pokutne. Najbardziej okazały i najlepiej zachowany stoi na skarpie przy kościele po prawej stronie północnej bramy wejściowej. Jego wymiary: 168x100x10 cm. Na krzyżu dobrze zachowany ryt krzyża. Drugi krzyż umieszczony jest w chodniku w tej samej północnej bramie, wymiary:45x64 cm. Trzeci krzyż też został wmurowany w posadzkę przykościelnej alejki, wymiary: 103x95 cm. Czwarty krzyż, zachowany w najgorszym stanie, bez obu ramion - stanowi obecnie stopień na schodach przy wejściu do kościoła. Jego wymiary: 48x99x64 cm.
Okolice Brożca musiały mieć sprawny system sądowniczy, gdyż nie są to jedyne krzyże. Podobno co najmniej jeden krzyż pokutny zastał zamurowany i otynkowany w przykościelnym murze, a jeszcze jeden uważany za zaginiony użyty był jako kładka nad rowem z wodą.

Dwa krzyże pokutne z czterech znajdujących się przy kościele w Brożcu

22,6 km - wjeżdżamy do Ulicy
24,0 km - Chociwel
24,5 km - skrzyżowanie w Chociwelu, jedziemy w lewo w kierunku Strzelina
24,6 km - 2 krzyże pokutne

Przy wyjeździe z miejscowości tuż przy drodze po prawej stronie stoją dwa ładnie wyeksponowane granitowe krzyże pojednania typu łacińskiego. Pierwszy z lewej ze zniszczonymi ramionami o wymiarach 124x65x9 cm ma z przodu ryt krzyża. Drugi krzyż o wymiarach 148x94x10, z częściowo odłamanym prawym ramieniem posiada rzadko występujący ryt dwóch mieczy. Na krzyżu z prawej strony

Krzyże pokutne w Chociwelu

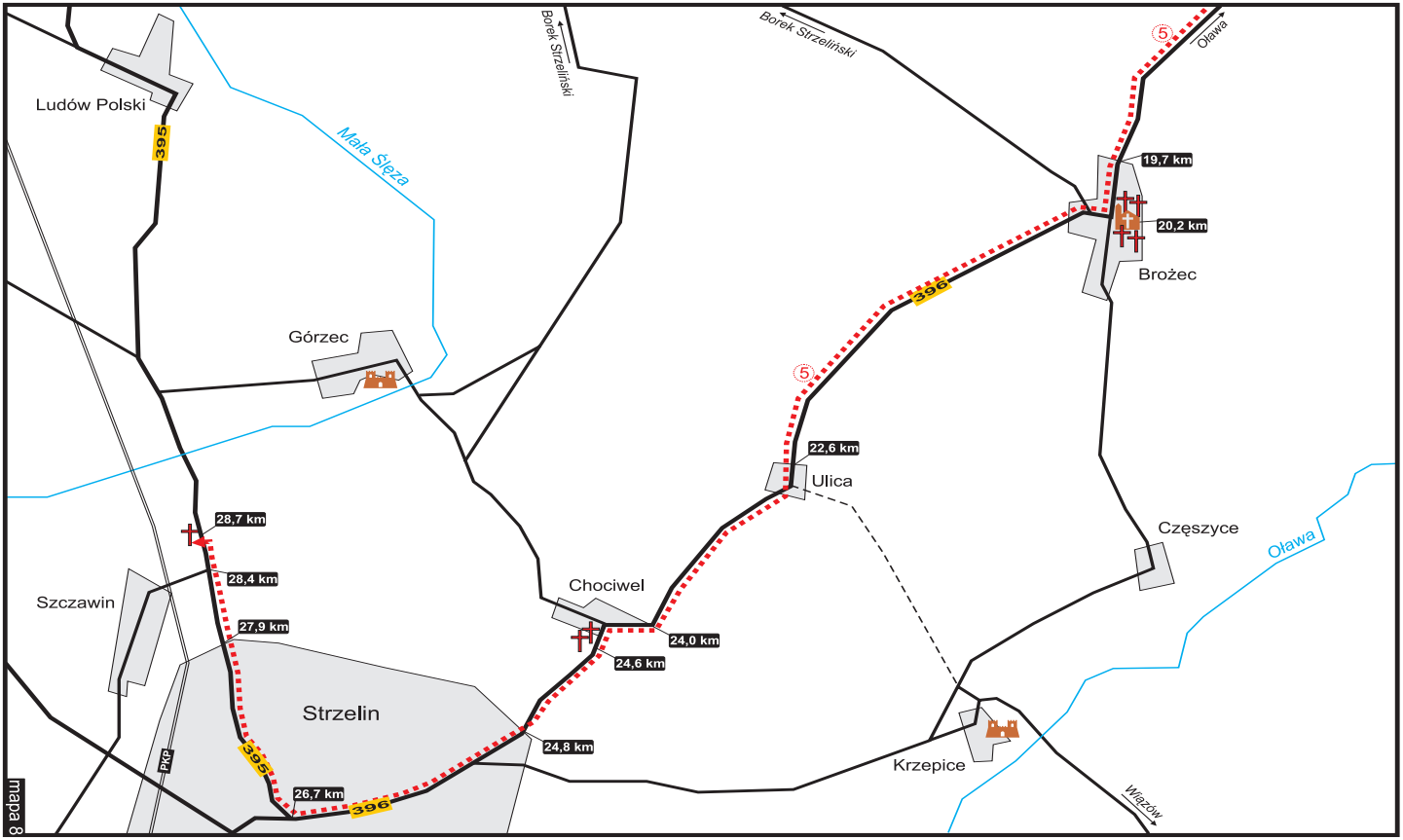
Ludów Polski
395
Mała Ślęza
Borek Strzeliński
Borek Strzeliński
5
Oława
19,7 km
20,2 km
Brożec
396
Górzec
5
22,6 km
Ulica
28,7 km
28,4 km
27,9 km
Szczawin
Chociwel
24,0 km
24,6 km
Częszyce
Oława
Strzelin
24,8 km
Krzepice
PKP
395
26,7 km
396
Wiązów
mapa 8

około 30 cm od ziemi widać ślad po jego łączeniu. Związane to jest historią z października 2005 roku, kiedy krzyże te zostały przez kogoś wykopane i pomalowane farbami, a potem w ogóle zniknęły ze swojego miejsca. Na szczęście udało się je odnaleźć choć oba były mocno zniszczone. Średniowieczne zabytki poddano renowacji, dosztukowano zaginioną dolną część krzyża, który stoi po lewej stronie oraz połączono złamany krzyż, który stoi obecnie z prawej strony. Wiosną 2006 roku krzyże powróciły na swoje dawne miejsce. Dodatkowo plac wokół krzyży został wybrukowany granitową kostką.

24,8 km - wjeżdżamy do Strzelina
26,7 km - skręcamy na skrzyżowaniu w prawo w kierunku Wrocławia
27,9 km - koniec Strzelina
28,4 km - skrzyżowanie z drogą do Szczawina, jedziemy nadal prosto jeszcze około 300 m
28,7 km - po lewej stronie przy drodze krzyż pokutny

Krzyż pokutny w Szczawinie

Wolnostojący krzyż pokutny o wymiarach: 92x80x16 cm stoi między przydrożnym rowem a polem uprawnym.

W oddalonej 1,5 km od tego miejsca miejscowości Górzec stały jeszcze niedawno obok siebie dwa mocno uszkodzone krzyże pokutne (zachowana była tylko ich dolna część). Niestety po remoncie drogi oba pomniki średniowiecznego prawa zniknęły.

Alternatywna droga powrotna:
- droga, którą dotarliśmy do Szczawina jest najkrótsza, możemy jednak wrócić inną - znacznie mniej uczęszczaną przez samochody - musimy pojechać dalej prosto około 1 km do niewielkiego skrzyżowania z drogą do Górca i Chociwela. Za miejscowością Górzec skręcamy w lewo do Pławnej, gdzie przy okazji możemy zobaczyć stary pałac. Następnie docieramy do Jaksina znanego z opisu wyprawy trasą nr 4. Do Oławy najszybciej dojedziemy przez Kojęcin, Kończyce, Domaniów, Polwicę i Gaj Oławski.

Trasa nr 6

Oława - Ścinawa Polska - Lipki - Gać - Psary - Małujowice (krzyż pokutny) - Łukowice Brzeskie/Owczary (ruiny wiatraka holenderskiego)

Długość trasy: 22,0 km
Mapy: 1, 2, 9, 10

Wycieczka przebiegać będzie na granicy powiatów oławskiego i brzeskiego, a więc także na granicy województw: Dolnego Śląska i Opolszczyzny. Oprócz jeszcze jednego krzyża pokutnego zwiedzimy niezwykle interesujący kościół w Małujowicach oraz poznamy nie zawsze pamiętaną historię tej miejscowości. Cel wycieczki osiągniemy w Łukowicach Brzeskich przy wiatraku holenderskim.

0,0 km - pręgierz obok Ratusza, ruszamy ul. Brzeską, następnie 1 Maja
0,3 km - mijamy kościół p.w. św. Rocha
0,45 km - skręcamy w lewo w ul. Żołnierza Polskiego
0,6 km - w prawo w ul. 3 Maja
1,3 km - skrzyżowanie naprzeciwko ZNTK, jedziemy w lewo, nadal ul. 3 Maja
2,05 km - skręcamy w lewo w ul. Zielną
2,5 km - przejeżdżamy prosto skrzyżowanie ul. Zielnej z ul. Dzierżonia
3,0 km - na końcu ul. Zielnej skręcamy w prawo w ul. Portową i jedziemy do Ścinawy Polskiej
3,7 km - Ścinawa Polska, jedziemy cały czas prosto, aż do końca drogi, która przechodzi w wąską ścieżkę na wale przeciwpowodziowym prowadzącym do mostka na Kanale Psarskim
5,2 km - koniec Ścinawy Polskiej, za mostkiem na Kanale Psarskim, droga asfaltowa skręca w prawo do Ścinawy, my jednak dalej zmierzamy prosto wjeżdżając na polną, bitą dróżkę
5,7 km - zaczyna się niewielki las w dolinie Odry
7,5 km - po wyjechaniu z lasu, przed nami zabudowania Lipek; w tym miejscu po raz pierwszy, ale tylko na chwilę opuszczamy Dolny Śląsk
8,3 km - Lipki (zaczyna się kostka brukowa)
9,3 km - skrzyżowanie w Lipkach, skręcamy w prawo do stacji PKP Lipki
11,3 km - mijamy stację kolejową w Lipkach; po przejechaniu pod wiaduktem kolejowym znajdujemy się znowu na Dolny Śląsku
11,8 km - po lewej stronie widzimy zabytkowe zabudowania

Przed laty funkcjonował w tym miejscu folwark. Do dzisiaj znajdują się tutaj budynki o ciekawej architekturze, w których mieściły się: gorzelnia, domy mieszkalne, obora, stodoły, lodownia, spichlerz i chlewiki. Do folwarku przylega ogród, sad i park z zachowanymi śladami fosy.

Zabytkowy folwark na trasie Lipki - Gać

12,6 km - Gać

We wsi znajduje się kościół zbudowany w około 1335 roku z kamienia polnego i cegły. Gotyckie prezbiterium wzniesiono w XV wieku, zniszczone podczas II wojny światowej odbudowano w 1956 roku. W prezbiterium znajduje się renesansowa płyta Wacława Opersdorfa z 1546, manierystyczne epitafium A.M. Kuscherbara z 1618 i barokowa płyta nagrobna Maurycego Kotlińskiego z 1675 roku. Prezbiterium jest prostokątne, zakończone poligonalnie, oskarpowane, nakryte dwuspadowym dachem i zwieńczone sygnaturką. Na ścianach zachowane trzy epitafia z XVI i XVII wieku.

12,9 km - dojeżdżamy do skrzyżowania z drogą nr 94 Wrocław - Opole, które przejeżdżamy prosto

14,7 km - Psary

Do Psar wrócimy podczas wycieczki nr 7. Wówczas poznamy ciekawostki tej miejscowości.

14,8 km - brukowana "kocimi łbami" główna droga w Psarach skręca w prawo, my jednak skręcamy w lewo w polną drogę, którą jedziemy przez około 100 m do polnej krzyżówki

14,9 km - za ostatnim domem w Psarach skręcamy w prawo i teraz polami jedziemy cały czas prosto aż dojedziemy po raz drugi podczas dzisiejszej wycieczki do miejscowości w województwie opolskim; w oddali po lewej stronie widać najwyższe wzniesienie tych okolic (159 m n.p.m.) zwane kiedyś Wronimi Wzgórzami

17,6 km - wyjeżdżamy na drogę asfaltową naprzeciw kościoła w Małujowicach

Gotycki kościół p.w. św. Jakuba Apostoła to jedna z największych świątyń Ziemi Brzeskiej. Pierwsze wzmianki pochodzą z roku 1288. W latach 1309-1534 kościół należał do sióstr dominikanek z Wrocławia. Wysoka wieża z XVI wieku jest zakończona specyficznym śląskim rozwiązaniem - wysoką iglicą i sterczynami w narożni-

kach. Wejście do kościoła zdobi bardzo interesujący i wyjątkowy, rzeźbiony w piaskowcu gotycki portal z XV wieku, który w tympanonie ma scenę Koronacji Matki Boskiej. Kościół należy do szlaku polichromii brzeskich. Wystrój świątyni stanowią polichromie, które zatynkowano w okresie reformacji. Odkryte zostały w 1865 roku. W latach 1866-78 polichromie zostały odrestaurowane przez pruskich konserwatorów. Gdyby nie dokonano tej rekonstrukcji prymitywnymi metodami to malowidła byłyby jednymi z najpiękniejszych w Europie. Małujowicki kościół ze względu na bogate malowidła bardzo często nazywa się "Sykstyną Śląską".

Kościół w Małujowicach i krzyż pokutny obok kościelnego muru

17,7 km - jedziemy w prawo drogą wzdłuż kościoła w kierunku południowo-wschodniej bramy wejściowej; po wejściu na teren kościoła przy murze kościelnym po lewej stronie stoi niewielki krzyż pokutny

Granitowy, typu łacińskiego krzyż pokutny, bez lewego ramienia o wymiarach: 96x55x13 cm. Na krzyżu słabo widoczny ryt wideł. Według legendy krzyż miał postawić nieszczęśliwie zakochany mężczyzna, który popełnił morderstwo na pannie młodej idącej z kimś innym do ślubu.

18,2 km - wyjeżdżamy z Małujowic

Małujowice zasłynęły wydarzeniem z 10 kwietnia 1741 roku. W tym dniu na polach między Małujowicami, Zielęcicami, Skarbimierzem a Potokiem Pępickim (teren obecnego lotniska) rozegrała się najsłynniejsza bitwa wojen śląskich, znana jako

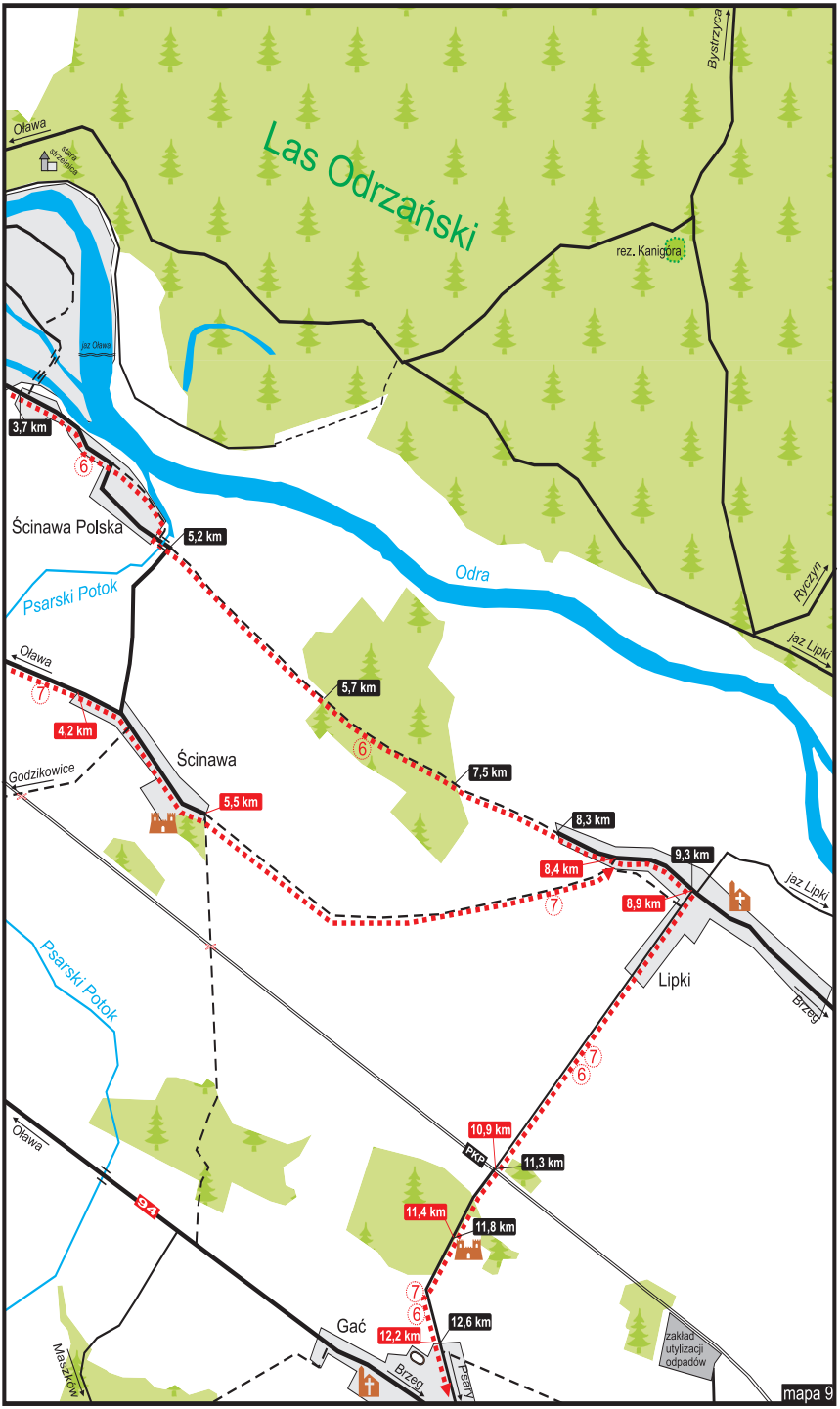
Las Odrzański
Oława
stara strzelnica
jaz Oława
rez. Kanigóra
Bystrzyca
Ryczyn
jaz Lipki
Odra
3,7 km
Ścinawa Polska
5,2 km
Psarski Potok
Oława
4,2 km
5,7 km
Ścinawa
Godzikowice
5,5 km
7,5 km
8,3 km
9,3 km
8,4 km
8,9 km
jaz Lipki
Lipki
Brzeg
Psarski Potok
Oława
10,9 km
PKP
11,3 km
94
11,4 km
11,8 km
Gać
12,6 km
12,2 km
Brzeg
Psary
Maszków
zakład utylizacji odpadów
mapa 9

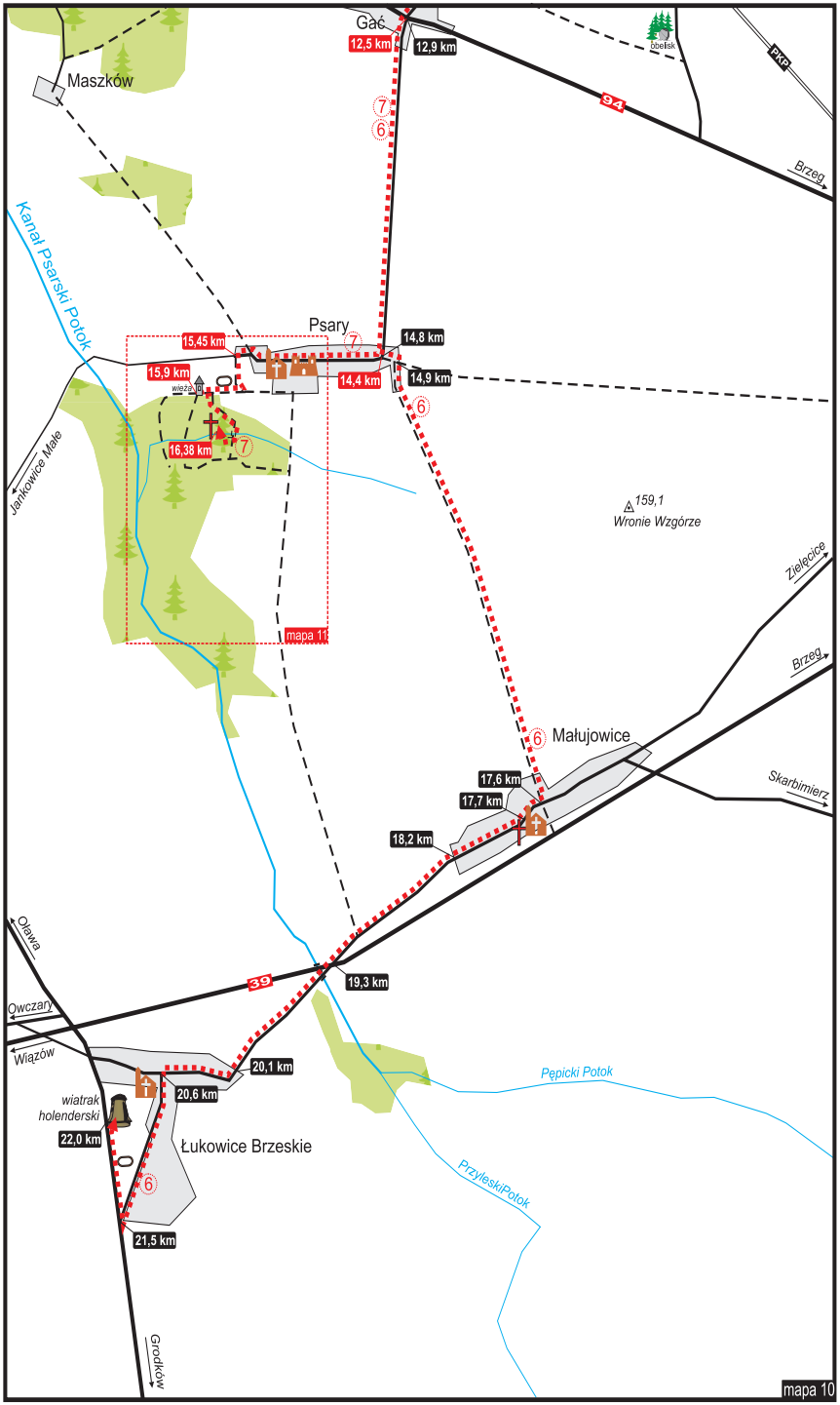
Gać
12,5 km
12,9 km
obelisk
PKP
94
Brzeg
Maszków
Kanał Psarski Potok
Psary
15,45 km
15,9 km
wieża
14,8 km
14,4 km
14,9 km
16,38 km
Jankowice Małe
159,1
Wronie Wzgórze
Zielęcice
Brzeg
mapa 11
Małujowice
Skarbimierz
17,6 km
17,7 km
18,2 km
Oława
39
19,3 km
Owczary
Wiązów
20,1 km
20,6 km
wiatrak holenderski
22,0 km
Łukowice Brzeskie
Pępicki Potok
Przyleski Potok
21,5 km
Grodków
mapa 10

bitwa pod Małujowicami bądź bitwa pod Mollwitz. Na północny-wschód od wsi, mniej więcej w połowie odległości między Małujowicami a Zielęcicami leży najwyższe wzniesienie tej okolicy tzw. Wronie Wzgórza (z ruinami domu młynarza i wiatraka), skąd bitwą dowodził król Prus Fryderyk II i feldmarszałek von Schwerin. Bitwa między wojskami pruskimi a austriackimi dowodzonymi przez feldmarszałka Neipperga była pierwszą wojną śląską, wojną która stała się zaczątkiem legendy o niezrównanej sile pruskiej armii i która zapoczątkowała dwustuletnią pruską ekspansję na wschód. Naprzeciw siebie stanęły 22 tysiące żołnierzy pruskich i 19 tysięcy Austriaków. Bitwa rozpoczęła się przed godziną 14. Po wielogodzinnych starciach, okupionych blisko 5000 zabitych Prusaków i ponad 4500 Austriaków wojska austriackie zaczęły wycofywać się z pola bitwy, choć ich siły nie zostały do końca rozbite. Na przebieg bitwy duży wpływ miały nieistniejące już dzisiaj bagna w dolinie Pępickiego Potoku, które wchłaniały jeźdźców i ich konie. Według przedwojennej monografii Pępic na przełomie XVIII i XIX wieku, gdy zaczęto budować nowe domy w okolicznych wsiach, odkryto wielki zbiorowy grób w miejscu gdzie Przyleski Potok wpada do Pępickiego. Znaleziono wtedy wiele szkieletów ludzkich jak i końskich. W roku 1841, a potem 1876 stawiano na przykościelnym placu w Małujowicach obeliski, upamiętniające wydarzenia z 1741 roku. Niestety oba nie zachowały się do dzisiaj.

19,3 km - przecinamy prosto skrzyżowanie z główną drogą nr 39 Brzeg - Wiązów
20,1 km - dojeżdżamy do Łukowic Brzeskich
20,6 km - przed kościołem p.w. Trójcy Świętej w Łukowicach skręcamy w lewo i jedziemy cały czas prosto (po około 400 m z prawej strony, za boiskiem piłkarskim wyłania się nam wiatrak)
21,5 km - dojeżdżamy do drogi nr 403 Oława - Grodków, gdzie skręcamy w prawo

Ruiny wiatraka holenderskiego

22,0 km - jesteśmy teraz vis-a-vis ruin wiatraka holenderskiego; aby dotrzeć do niego trzeba zejść z roweru i przejść około 50 m

Wiatrak typu holenderskiego charakteryzuje się nieruchomym, zwykle murowanym korpusem, na którym umocowana jest obracana na łożysku bryła dachowa ze śmigłami. Ten typ wiatraka skonstruowano w XVII wieku w północnej Holandii. Szybko zaczęto je stosować w większości krajów europejskich. W XVIII wieku rozpowszechniły się także w Polsce.
Zachowane ruiny takiego wiatraka stoją nieopodal Łukowic Brzeskich, choć administracyjnie wiatrak zaliczany jest do zabytków miejscowości Owczary.

Alternatywna droga powrotna:
- najszybciej do domu wrócimy przez Chwalibożyce i Godzikowice, albo drogą trochę dłuższą, ale za to spokojniejszą przez Chwalibożyce do Osieku a stamtąd do Jaczkowic i Oławy

Wracając przez Godzikowice mamy okazję przejeżdżać obok kościoła filialnego p.w. Znalezienia Krzyża Świętego. Świątynia została wzniesiona w 2 połowie

Kościół w Godzikowicach

XVI wieku, przebudowana w XVIII. Kościół orientowany, murowany, jednonawowy, z prostokątnym prezbiterium. Oskarpowany, nakryty dachem dwuspadowym zwieńczonym ośmioboczną sygnaturką. Barokowe wyposażenie wnętrza; zachowany olejny portret księcia legnicko-brzeskiego Jerzego Wilhelma z 1675 r

Trasa nr 7

Oława - Ścinawa - Lipki - Gać - Psary (ruiny wieży widokowej, krzyż pokutny)

Długość trasy: 16,4 km
Mapy: 1, 2, 9, 10, 11

Celem niniejszej wycieczki są Psary - wieś w południowej części powiatu oławskiego o niezwykle ciekawej historii. Zobaczymy zabytki pamiętające dawne lata oraz odnajdziemy w byłym dworskim parku trzeci co do wielkości krzyż pojednania w Polsce.

0,0 km - pręgierz obok Ratusza, ruszamy ul. Brzeską, następnie ul. 1 Maja
0,3 km - mijamy kościół p.w. św. Rocha

Od XIV do XVI wieku stała tutaj kaplica szpitalna. W latach 1602-1604 w tym miejscu powstał kościół p.w. św. Rocha pełniący rolę kaplicy cmentarnej znajdującego się obok cmentarza. W 1707 roku kaplica zostaje przebudowana i uzyskuje obecny barokowy wygląd. W kaplicy św. Rocha wisi obraz Johanna Claessensa "Zwiastowanie" ufundowany przez Jadwigę Elżbietę, żonę Jakuba Sobieskiego, jako podziękowanie za jego uwolnienie z niewoli saskiej z twierdzy Königstein. Obok kościoła stoi barokowa figura Jana Nepomucena z 1706 roku oraz zachował się jeden nagrobek ze zlikwidowanego w 1935 roku cmentarza.

0,45 km - skręcamy w lewo w ul. Żołnierza Polskiego
0,6 km - w prawo w ul. 3 Maja
1,3 km - skrzyżowanie naprzeciw ZNTK, jedziemy w lewo, nadal ul. 3 Maja
2,05 km - skrzyżowanie z ul. Zielną, jedziemy prosto
2,7 km - przystanek PKS-u przy nowym cmentarzu, zaraz potem koniec Oławy
4,2 km - wjeżdżamy do Ścinawy
4,8 km - kapliczka w Ścinawie na postumencie dawnego pomnika
5,3 km - po prawej stronie mijamy zabytkowy zespół pałacowo-dworski wraz z folwarkiem, który w czasach PRL-u był w posiadaniu Państwowego Gospodarstwa Rolnego; tracił wówczas powoli swój urok, a w tej chwili jest w stanie ruiny; jeszcze na początku lat 70-tych stał w tym miejscu okazały pałac, który został rozebrany
5,5 km - koniec drogi asfaltowej i koniec Ścinawy, zaczyna się polna droga, którą jedziemy cały czas prosto w stronę widocznych w oddali zabudowań miejscowości Lipki; mniej więcej w połowie drogi między Ścinawą a Lipkami przekraczamy granicę Dolnego Śląska i Opolszczyzny
8,4 km - dojeżdżamy do brukowanej drogi w Lipkach, skręcamy w prawo
8,9 km - za sklepem w Lipkach skręcamy znowu w prawo i jedziemy w kierunku stacji PKP Lipki

9,6 km - wyjeżdżamy z Lipek, kończy się asfaltowy odcinek jezdni, zaczyna się utwardzona, ale mocno wyboista droga do stacji PKP
10,9 km - stacja PKP Lipki, za linią kolejową nowa droga asfaltowa; ponownie jesteśmy w gminie Oława
11,4 km - po lewej stronie mijamy zabudowania starej gorzelni

Notkę o tym miejscu znajdziemy w opisie trasy nr 6.

12,2 km - wjeżdżamy do Gaci

Przy głównej drodze znajduje się kościół p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP. Zbudowany około 1335 roku z kamienia polnego i cegły. W prezbiterium znajdu-

Kościół w Gaci

je się manierystyczne epitafium A.M. Kuscherbara z 1618 roku, renesansowa płyta Wacława Opersdorfa z 1546 oraz barokowa płyta nagrodna Maurycego Kotlińskiego z 1675. Prezbiterium, obecne, gotyckie, wzniesiono w XV wieku, zniszczone w 1945 zostało odbudowane w 1956. Nawa obecna powstała w 1962 roku na miejscu pierwotnej o konstrukcji szkieletowej z XVII wieku. Prezbiterium jest prostokątne, zakończone poligonalnie, oskarpowane, nakryte dwuspadowym dachem i zwieńczone sygnaturką. Na ścianach zachowane trzy epitafia z XVI i XVII wieku.

12,5 km - przecinamy główną drogę nr 94 Opole-Wrocław, wjeżdżamy na spokojną drogę wśród owocowych sadów prowadzącą do Psar

14,4 km - Psary, za chwilę skręcamy w prawo; zaczyna się prowadząca przez całą wieś droga wybrukowana granitową kostką, mniej więcej w środku wsi mijamy zabytkowy zespół dworski

Psary to stara, XII-wieczna wieś służebna, związana z polowaniami urządzanymi w tej okolicy przez Bolesława I Wysokiego, który był synem Władysława II Wygnańca i wnukiem Bolesława III Krzywoustego.

Psary swój najlepszy okres przeżywały od momentu kiedy na przełomie XVII i XVIII wieku zostały własnością hrabiowskiego rodu Hoverden-Plenken. Oprócz Psar należały do nich również Gać i Maszków. Byli dobrymi gospodarzami i politykami, co do dzisiaj można jeszcze zobaczyć po tym, co pozostało po latach ich świetności.
Do istniejących jeszcze zabytków, aczkolwiek dość zniszczonych należy klasycystyczny dworek z początku XIX wieku, w którym mieszkał hrabia Hoverden. Budynek o dwóch kondygnacjach, z dwuspadowym dachem z niezwykle interesującą i rzadką monumentalną kolumnadą przed frontową elewacją. Obok zachowały się zabudowania gospodarcze m.in. stajnia i spichlerz z tego samego okresu.

Dworek w Psarach

15,1 km - mijamy po lewej ciekawy architektonicznie kościół p.w. Narodzenia NMP, a tuż za nim klasycystyczna kaplica

Kościół w Psarach - pierwotny wzmiankowany w 1345 roku. Obecny barokowy wzniesiony w latach 1695-1713, restaurowany w XIX wieku. Murowany, salowy z półkolistą absydą, nakryty dachem dwuspadowym, zwieńczonym sześcioboczną sygnaturką. We wnętrzu zachowany renesansowy obraz Madonny z Dzieciątkiem z XVI w., oraz późnobarokowe wyposażenie z XVIII w. Nad bocznym wejściem do kościoła widoczny herb rodziny Hoverden.

Obok klasycystyczna kaplica Hoverdenów z początku XIX wieku w formie antycznej aediculi zwieńczonej kopułą z latarnią. W kaplicy spoczywają dawni dziedzice majątku.

Kościół i rodowa kaplica w Psarach

15,45 km - kończy się droga utwardzona, a zaczyna polna; my skręcamy w lewo i jedziemy w kierunku widocznego z przodu boiska piłkarskiego, a za nim dworskiego parku

Dawny park z licznymi stawami i dębowymi alejami obecnie mocno zdewastowany. Wszystkie urządzenia hydrotechniczne zniszczone, woda spuszczona. Dzisiaj bardziej przypomina dziki las. Obok parku znajdowała się kiedyś m.in. stadnina koni i hodowla muflonów.

15,65 km - zaraz za boiskiem skręcamy w prawo i jedziemy wzdłuż pięknej dębowej alei
15,9 km - dojeżdżamy do ruin wieży

Na południowo-zachodnim skraju wsi i nieopodal dawnego parku, wznoszą się ruiny kamienno-ceglanej wieży widokowej i pozostałości niewielkiego zamecz-

Tajemnicza wieża w Psarach

ku myśliwskiego, które pochodzą z przełomu XVIII i XIX wieku. Niektórzy badacze twierdzą, że są to resztki romantycznej budowli, wzniesionej przez rodzinę Hoverden-Plenken, w celu urozmaicenia parkowej kompozycji, podniesienia prestiżu i ukazania odległych korzeni rodu.

15,98 km - po zwiedzeniu ruin wieży musimy cofnąć się wcześniejszą aleją około 80 m, następnie skręcamy w prawo wjeżdżając do dawnego parku (droga rzadko uczęszczana, zaniedbana, nierówna)

16,2 km - jedziemy tak ponad 200 m aż do skrzyżowania, na którym skręcamy w prawo

16,27 km - od skrzyżowanie jedziemy jeszcze około 70 m, aż przekroczymy dość duży rów - dopływ Psarskiego Potoku, zaraz za mostkiem po prawej stronie zaczyna się ledwo widoczna ścieżka (od tego miejsca jazda rowerem wręcz niemożliwa - musimy zsiąść z roweru i go prowadzić)

16,35 km - idziemy tak, niemal równolegle do rowu, około 80 m, aż dojdziemy do kamiennej płyty służącej jako mostek nad tym rowem (w tym miejscu ścieżka staje się jeszcze węższa i jeszcze bardziej trudna do pokonania) - najlepiej w tym miejscu zostawić rower - do celu wycieczki już niedaleko

16,38 km - przekraczamy mostek i idziemy około 30 m niemal prosto, z lewej strony ukaże się nam ponad 2-metrowej wysokości krzyż pokutny

W tym tak niedostępnym, tajemniczym i mrocznym miejscu stoi trzeci pod względem wysokości krzyż pokutny w Polsce i jeden z najstarszych udokumentowanych krzyży w Europie. Jest to doskonale zachowany, z połowy XIV wieku grani-

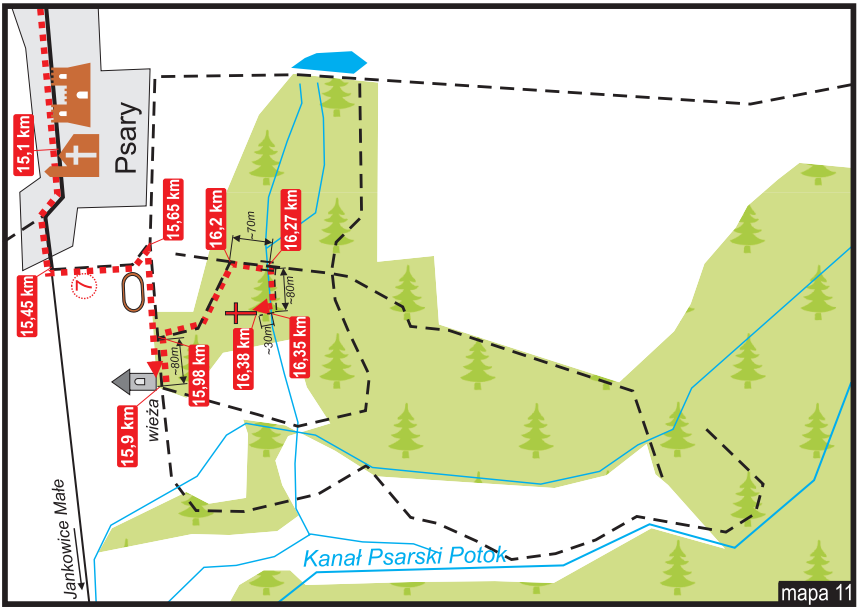

mapa 11

towy krzyż, typu łacińskiego o wymiarach 217x112x34 cm. Z przodu widoczny ryt narzędzia zbrodni - włóczni bądź sztyletu.

Krzyż pokutny
w dawnym parku w Psarach

Z zachowanych dokumentów, według Andrzeja Scheera z wydawnictwa Bractwa Krzyżowców, można odczytać, że około 1360 roku niejaki Bavarus von Stinavia, pan na włościach w Ścinawie, Ścinawie Polskiej, Psarach, Gaci itd. ze starego czeskiego rodu Bavorów ze Strakonic koło Czeskich Budziejowic, został zamordowany w sprzeczce przez pochodzącego z rycerskiego rodu niejakiego Gebharda von Kittlitz. W 1360 roku przed Radą miasta Brzegu miał miejsce akt pojednania pomiędzy Fransko i Mladetą von Stinavia, reprezentującymi rodzinę zamordowanego a Mirsonusem von Pogarell, występującego w imieniu zabójcy. W akcie tym postanowiono, iż prócz wystawienia krzyża pokutnego należy wysłać dwóch pielgrzymów do Rzymu i Akwizgranu. Do Rzymu miał zostać wysłany jakiś czcigodny kapłan, który na dowód dotarcia tam złoży Annie von Stinavia, żonie zamordowanego, papieskie poświadczenie. Należy też w okolicznych klasztorach zamówić 1000 mszy świętych w intencji ofiary oraz odbyć pielgrzymkę do Aachen i opłacić główczyznę (okup za głowę zabitego) jego rodzinie.

Alternatywne drogi powrotne:

- wyjeżdżamy z parku i wracamy do głównej drogi, nie jedziemy jednak do Psar, lecz skręcamy w lewo i kontynuujemy jazdę polną drogą, którą po kilku kilometrach dotrzemy do Jankowic Małych; tam już asfaltem przez Chwalibożyce, Osiek bądź Godzikowice dojedziemy do Oławy
- druga droga jest o wiele ciekawsze, ale też trudniejsza, ze względu na niedogodności terenowe; po wyjechaniu z parku kilkadziesiąt metrów jedziemy

w stronę Psar; przed kościołem, a jeszcze ściślej przed wiejską świetlicą, skręcamy w lewo w polną drogę, którą dojedziemy do Maszkowa (dzięki temu będziemy mieli okazję zobaczyć ciekawe zabudowania w tej wsi, należącej również do rodu Hoverden-Plenken); z Maszkowa wyjeżdżamy główną trasą prowadzącą przez niewielki las, docierając następnie do drogi nr 94 Oława - Brzeg; teraz skręcamy w prawo i kilkadziesiąt metrów musimy tędy przejechać, aby po chwili skręcić w lewo w kolejną polną drogę prowadzącą przez lasek i pola; tym sposobem dojedziemy przez Ścinawę do Oławy

Trasa nr 8

Oława - Zabardowice - Lizawice - Marcinkowice - Jankowice/Groblice (krzyż pokutny)

Długość trasy: 13,1 km
Mapy: 1, 2, 5, 12

Podczas tej najkrótszej wycieczki wybierzemy się do miejsca na granicy powiatów oławskiego i wrocławskiego, w którym stoi jeszcze jeden krzyż pokutny.

0,0 km - pręgierz obok Ratusza
0,2 km - skrzyżowanie ul. Krótka i pl. Zamkowy, jedziemy w lewo
0,5 km - most na rzece Oława, ul. Strzelna
1,0 km - stacja paliw obok supermarketu , skręcamy w prawo w ul. Broniewskiego
1,8 km - mijamy kościół p.w. Miłosierdzia Bożego przy ul. Zacisznej
2,3 km - koniec Oławy
3,2 km - przejazd kolejowy na trasie Wrocław - Opole
4,8 km - kończy się droga asfaltowa, a zaczyna kostka brukowa prowadząca do Zabardowic, po chwili z prawej strony mijamy cmentarz
5,6 km - Zabardowice

Trochę więcej o tej miejscowości w opisie wycieczki nr 3.

6,6 km - skręcamy w lewo i wyjeżdżamy z Zabardowic, chwilę wcześniej skończyła się brukowana droga
8,0 km - skrzyżowanie, jedziemy w prawo w kierunku Lizawic i Marcinkowic (w lewo droga prowadzi do Sobociska)
8,2 km - dojeżdżamy do przejazdu kolejowego w Lizawicach (około 100 m dalej po lewej stronie przydrożna kapliczka na ciekawym postumencie, obok leży zniszczona kolumna)
9,7 km - 100 m przed skrzyżowaniem w Marcinkowicach (z drogą nr 94) skręcamy w lewo w polną drogę - jedziemy równolegle do głównej trasy Oława - Wrocław

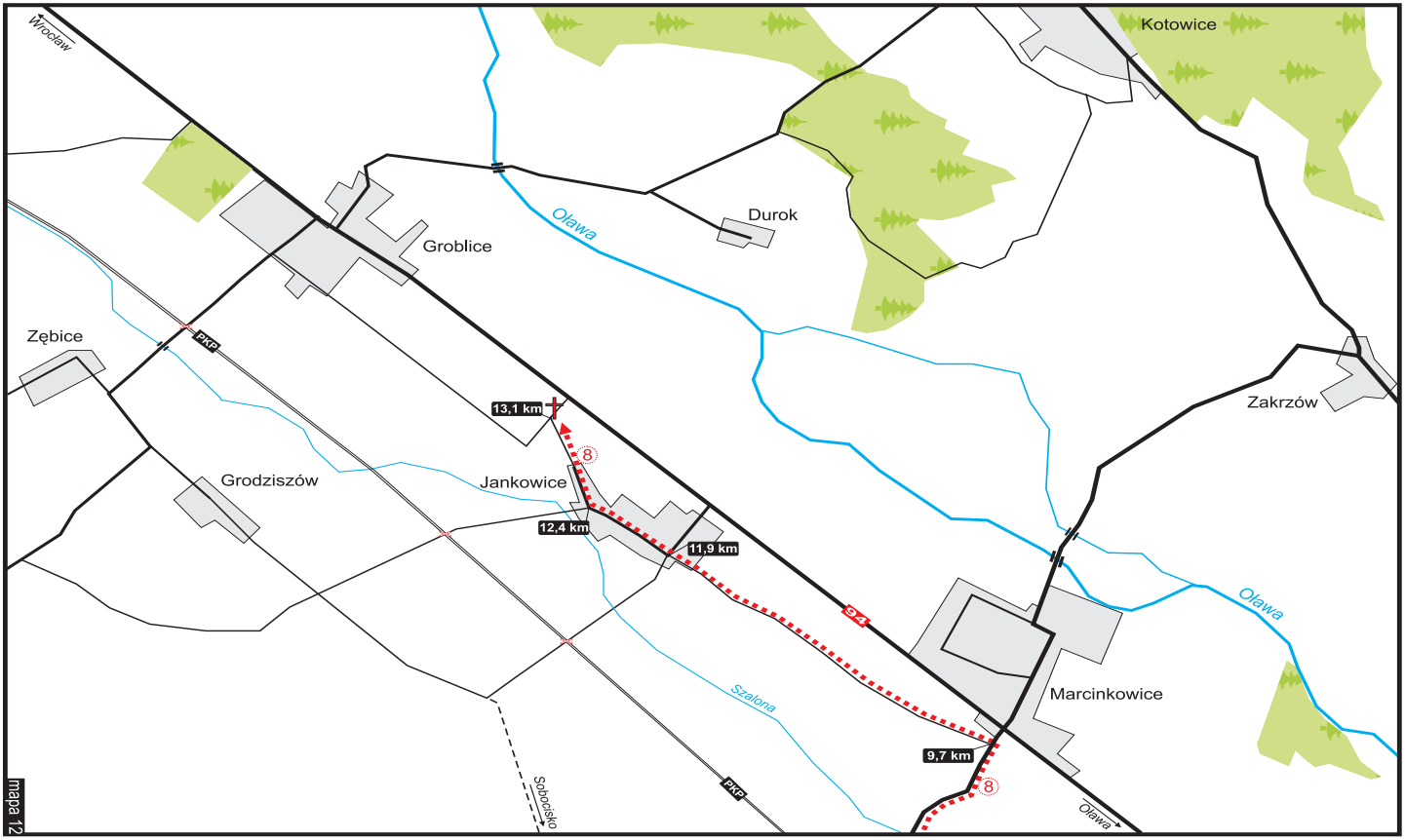
Wrocław
Kotowice
Durok
Oława
Groblice
Zębice
PKP
13,1 km
8
Jankowice
Grodziszów
12,4 km
11,9 km
9,7 km
Szalona
Zakrzów
Oława
Marcinkowice
Sobocisko
PKP
Oława

mapa 12

11,9 km - jesteśmy w Jankowicach - dojechaliśmy do brukowanej drogi, którą jeszcze kawałek jedziemy cały czas prosto

12,4 km - przejeżdżamy całą wieś aż do rozwidlenia drogi naprzeciw kapliczki i przydrożnego krzyża, tu skręcamy w prawo; zaczyna się niezbyt wygodna droga rozjeżdżona przez ciężki sprzęt obsługujący powstające osiedle

13,1 km - po 700 m od kapliczki dojeżdżamy do polnego rozdroża, tuż za zakrętem po prawej stronie wysoki krzyż pokutny z odłamanymi dwoma ramionami

Krzyż stoi dokładnie na granicy gminy Oława i gminy Żórawina w połowie drogi między Jankowicami a Groblicami. Dlatego też raz podaje się, że krzyż stoi w Jankowicach a innym razem, że w Groblicach.

Krzyż pokutny w polu niedaleko Jankowic

Jest to drugi pod względem wysokości, wolnostojący krzyż pojednania na Dolnym Śląsku - niestety ze zniszczonymi dwoma ramionami. Jego wymiary: 220x48x11 cm. Niedawno został ustawiony w pionie, gdyż był już mocno przechylony. Nie jest oznakowany tabliczką konserwatora zabytków. Krzyż stoi w szczerym polu, ale można go zauważyć z oddalonej o około 100 m głównej drogi Oława - Wrocław.

Alternatywne drogi powrotne:

- najszybciej wrócilibyśmy do Oławy drogą nr 94, jednak ze względu na panujący tam ruch absolutnie nie polecam tej drogi!
- aby nie wracać tą samą trasą, możemy w Jankowicach skręcić w prawo (w miejscu, gdzie wcześniej z polnej drogi wjechaliśmy na bruk); po chwili opuścimy Jankowice i znajdziemy się na polnej dróżce; kilkadziesiąt metrów za przejazdem kolejowym skręcamy w lewo i w ten sposób dotrzemy do Sobociska; jadąc teraz cały czas prosto, przez Miłonów, Marszowice i Gaj Oławski dojedziemy do Oławy

Trasa nr 9

Oława - Oława, ul. Cicha (ruiny cmentarza żydowskiego) - Jaczkowice - Godzinowice - Niwnik (krzyż pokutny) - Siecieborowice (pałac) - Drzemlikowice - Jakubowice (pałac, park)

Długość trasy: 13,8 km
Mapy: 1, 2, 3, 13

Dzisiejsza wycieczka prowadzi przez południowo-zachodnią część gminy Oława. Zobaczymy dwa dawne pałace oraz odnajdziemy ostatni - 26 krzyż pokutny opisany w tym przewodniku. Zanim jednak wybierzemy się w tamte rejony, na chwilę zatrzymamy się w Oławie, przy ul. Cichej, gdzie znajdują się ruiny XIX-wiecznego cmentarza.

0,0 km - pręgierz obok Ratusza, ruszamy w kierunku pl. M. Kolbego
0,1 km - mijamy Sanktuarium Matki Boskiej Pocieszenia, jedziemy dalej ul. K. Miarki

Kościół MBP wzniesiony został około 1300 roku, z tego okresu pochodzi wczesnogotyckie prezbiterium. Do prezbiterium przylega renesansowa nawa główna z 1587 roku. W XVII wieku kościół przeżywał trudne chwile, najpierw spłonął w pożarze w 1634 roku, a w 1642 został splądrowany przez Szwedów. Kościół odbudowywano przez 50 lat - wieża została wyposażona w dzwony i hełm. W 1881 roku późnorenesansowa wieża kościoła znowu zostaje zniszczona, tym razem poprzez uderzenie pioruna. Została odbudowana w 1886 roku, ale już w stylu neogotyckim i w takim pozostaje do dzisiaj. Jest najwyższym obiektem w Oławie, ma wysokość 61 metrów i 80 centymetrów.
Wewnątrz znajdują się gotyckie detale architektoniczne i barokowe wyposażenie. Z epoki renesansu pochodzą płaskorzeźby, epitafia, ambona i wczesnorenesansowy obraz "Ukrzyżowanie". W ołtarzu bocznym znajduje się obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem, przywieziony przez przesiedleńców z diecezji lwowskiej. Neogotycki ołtarz główny mieści barokowe obrazy (św. Tadeusz Juda i św. Mikołaj) z pierwszej połowy XVIII wieku.
Do roku 1534 kościół był katolicki. W okresie reformacji kościół przeszedł w ręce protestantów i z krótką przerwą pozostał takim aż do końca II wojny światowej.

0,25 km - skrzyżowanie obok Sądu, skręcamy w lewo w ul. 11 Listopada
0,7 km - rondo przy ul. 1 Maja
1,15 km - do ul. 1 Maja z prawej strony dochodzi ul. Spacerowa, w którą skręcamy (kierunek PKP)
1,25 km - po około 100 m zjeżdżamy w prawo z drogi asfaltowej i jedziemy przez parkową aleję w kierunku ogródków działkowych "Pierwiosnek"
1,6 km - po przejechaniu pod mostem kolejowym, a przed mostem na rzece Oława na chwilę odbijamy w lewo, jedziemy wzdłuż boiska piłkarskiego w kierunku widocznego z przodu niewielkiego wzniesienia

1,75 km - ruiny cmentarza żydowskiego przy ul. Cichej

Macewy na cmentarzu przy ul. Cichej

Cmentarz żydowski powstał w 1818 roku po tym jak dwa lata wcześniej Gmina Żydowska otrzymała kawałek ziemi na obrzeżach miasta. Według niektórych informacji miejsce to zwano "Trupimi dołami", gdyż w średniowieczu chowano tam skazańców i zmarłych bez prawa pochówku na cmentarzu miejskim. Społeczność żydowska w Oławie nie była liczna, ale bardzo dobrze zintegrowana z pozostałymi mieszkańcami Oławy. Trudnili się handlem, pracowali w mennicy miejskiej i prowadzili karczmy.

Teren cmentarza zajmuje powierzchnię niespełna 20 arów, na którym znajduje się około 80 nagrobków. Nekropolia przetrwała okres drugiej wojny światowej w całkiem dobrym stanie, ale w powojennych latach była systematycznie dewastowana. Większość macew jest przewrócona, część z nich porozbijana. Kilka kamiennych elementów nagrobków zostało wrzuconych do przepływającej nieopodal rzeki Oławy. Obok zachował się dom pogrzebowy, przerobiony na pomieszczenia mieszkalne.

Na szczęście dzięki inicjatywom m.in. Gazety Powiatowej Wiadomości Oławskie, nauczycieli i uczniów niektórych szkół oraz publikacjom Jerzego Łukosza istnieje szansa na uratowanie zdewastowanego zabytku.

Na cmentarzu zostało pochowanych wielu członków rodziny Pringsheim - znamienitego rodu, z którego pochodzi najsłynniejszy oławski Pringsheim - Alfred. Urodzony w Oławie Alfred Pringsheim był profesorem matematyki na monachijskim uniwersytecie oraz znanym mecenasem sztuki. Jego córka Katia wyszła za mąż za laureata Nagrody Nobla w dziedzinie literatury Tomasza Manna.

1,9 km - wracamy do mostu na rzece Oława

2,25 km - przed ogródkami działkowymi skręcamy w prawo i jedziemy aż do drogi asfaltowej

2,6 km - dojeżdżamy do drogi Oława - Jaczkowice, skręcamy w lewo

3,4 km - Jaczkowice

4,3 km - pierwsze skrzyżowanie w Jaczkowicach, jedziemy prosto
4,4 km - drugie skrzyżowanie też przejeżdżamy prosto (kierunek Wiązów)
5,6 km - Godzinowice
6,8 km - Niwnik
6,95 km - skrzyżowanie w Niwniku, przejeżdżamy prosto

Krzyż pokutny w Niwniku

Tuż przed skrzyżowaniem, po prawej stronie naprzeciwko przystanku PKS, na terenie posesji nr 1 stoi uszkodzony krzyż pokutny. Zachowała się jedynie jego dolna część. Jest to krzyż wykonany z piaskowca o rozszerzających się ramionach (krzyż maltański) z wyrytym mieczem - widać tylko dolny fragment. Jego pierwotne wymiary: 45x60x14 cm - jeden z najmniejszych istniejących krzyży. Za skrzyżowaniem kościół p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa

8,5 km - z prawej strony dochodzi droga z Bolechowa, jedziemy prosto
9,5 km - skrzyżowanie z drogą do Jakubowic, jedziemy prosto
10,6 km - Siecieborowice
10,8 km - skrzyżowanie w Siecieborowicach, skręcamy w lewo do centrum wsi
11,25 km - po prawej stronie, naprzeciw drogi do Drzemlikowic pałac

Pałac w Siecieborowicach

Pałac w Siecieborowicach stoi w zabytkowym parku. Po II wojnie światowej był własnością miejscowego PGR-u. Obecnie pałac stanowi siedzibę prywatnej polsko-niemieckiej spółki zajmującej się rolnictwem. Jeszcze kilka lat temu pałac znajdował się w wykazie obiektów zabytkowym województwa dolnośląskiego. Obecnie ujęty jest w nim jedynie przypałacowy park.

11,6 km - Drzemlikowice
12,6 km - skrzyżowanie w Jakubowicach, skręcamy w prawo
12,9 km - stoimy przed bramą wjazdową do pałacu w Jakubowicach, po zwiedzeniu pałacu i przyległego parku wyjeżdżamy skręcając w prawo, następnie po przejechaniu niewielkiego placu dojeżdżamy do wybrukowanej drogi

Pałac w Jakubowicach

Pałac w Jakubowicach pochodzi z XVII wieku. Na początku XX wieku został gruntowanie przebudowany przez ówczesnego właściciela Karola Gustawa Schwarza uzyskując obecny neobarokowy wygląd. Pałac jest budowlą trzykondygnacyjną, pokrytą mansardowym dachem, z facjatami po stronie wschodniej i zachodniej. W ścianie południowej znajduje się wieża, zwieńczona barokowym hełmem z latarnią. Na południowej ścianie wieży zegar słoneczny. Z dawnego wyposażenia wnętrz zachowały się: stolarka drzwiowa i częściowo okienna, kominek, kryształowe lustro z konsolą, w pięknej rokokowej ramie oraz dębowe schody. Pałac w Jakubowicach na przestrzeni dziejów miał kilku właścicieli. W 1783 roku należał do rodziny Stosów. Potem do roku 1859 do rodziny Rosenberg-Lipińsky. Po nich posiadłość nabyła rodzina Schwarz. W roku 1889 Jakubowice otrzymał w spadku najstarszy syn Schwarza Karol Gustaw. A krótko przed II wojną światową majątek należał do Dietricha Schwarza.
Głównego wejścia pałacu strzegą dwa kamienne sfinksy. Jest to pamiątka po fascynacjach egipskimi odkryciami. W Jakubowicach wychowywał się bowiem krewny Schwarzów, Wilhelm Beliseus - archeolog, prowadzący przez czterdzieści lat wykopaliska w Egipcie. Po powrocie z Egiptu część swych zbiorów umieścił w tutejszym pałacu. Miał tu również swoją pracownię.

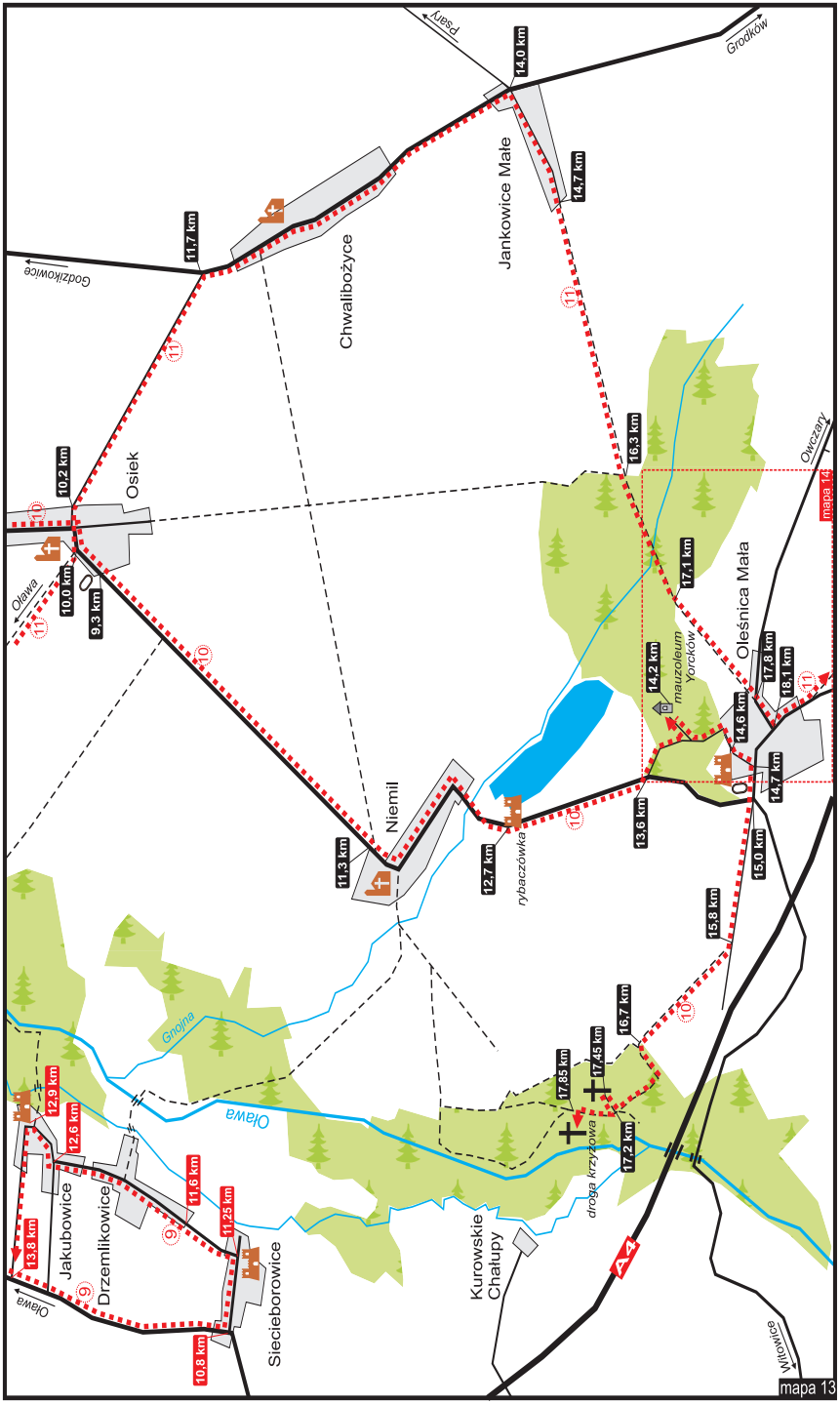
Psary
Grodków
14,0 km
14,7 km
Jankowice Małe
Chwalibożyce
11,7 km
Goździkowice
Osiek
10,2 km
10,0 km
9,3 km
Oława
16,3 km
Owczary
mapa 14
17,1 km
Oleśnica Mała
mauzoleum Yorcków
14,2 km
17,8 km
18,1 km
14,6 km
14,7 km
13,6 km
15,0 km
Niemil
11,3 km
12,7 km
rybaczówka
15,8 km
16,7 km
17,85 km
17,45 km
17,2 km
droga krzyżowa
Gnojna
Oława
12,9 km
12,6 km
11,6 km
11,25 km
13,8 km
10,8 km
Jakubowice
Drzemlikowice
Siecieborowice
Kurowskie Chałupy
A4
Wilczyce
mapa 13

Pałac otoczony jest 18-hektarowym parkiem w stylu angielskim. W osi widokowej znajduje się prostokątny staw z dwoma alejami parkowymi po jego bokach. W parkowym drzewostanie pomnikowe drzewa - dwa platany klonolistne, cztery wiązy szypułkowe, ogromny tulipanowiec amerykański oraz cztery dęby i kilka lip drobnolistnych.

Kamienne sfinksy przed głównym wejściem do pałacu

Dodatkowo na uwagę zasługuje znajdująca się w parku dawna oficyna pałacowa, pozostałości mauzoleum rodziny Schwarzów oraz zachowana w złym stanie, wzniesiona na czworokątnym postumencie ceglana kolumna, która upamiętniała dwóch synów Schwarza poległych w czasie I wojny światowej.
Po II wojnie światowej znajdowały się tutaj: PGR w Siecieborowicach, Przedsiębiorstwo WARS z Warszawy, a następnie Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych im. hrabiego Aleksandra Szembeka (do 2008 roku).

13,8 km - brukowana droga dochodzi do asfaltowej drogi, którą wcześniej jechaliśmy z Niwnika

Alternatywne drogi powrotne:
- najszybciej wrócimy do Oławy skręcając w prawo i jadąc teraz identycznie jak jechaliśmy na początku wycieczki; możemy jednak na skrzyżowaniu z drogą do Bolechowa skręcić w lewo, przejechać przez cały Bolechów i za wsią wjechać na polną drogę - gdy skręcimy w lewo dojedziemy do drogi nr 396 w Brzezimierzu, a gdy w prawo do tej samej drogi ale Pełczycach, stamtąd przez Gaj Oławski wracamy do Oławy
- ciekawą drogą, prowadzącą przez spokojne i rzadko uczęszczane okolice, jest droga wiodąca wzdłuż rzeki Oławy; aby tamtędy pojechać należy spod bramy pałacu w Jakubowicach skręcić w lewo (inaczej niż w opisie trasy nr 9); jadąc cały czas prosto przejedziemy najpierw przez niewielką polanę, a potem lasek i dojedziemy aż do "Oławki"; teraz skręcamy w lewo i jedziemy wzdłuż rzeki; po kilkuset metrach docieramy do pierwszego mostka na polnej drodze; zostawiamy ten mostek i nadal jedziemy prosto; po kolejnych kilkuset metrach docieramy do drugiego mostu na polnej drodze między Niwnikiem a Osiekiem; teraz możemy wybrać: w lewo przez Niwnik, Godzinowice i Jaczkowice albo w prawo przez Osiek i Godzikowice do Oławy.

Trasa nr 10

Oława - Jaczkowice - Osiek - Niemil - Oleśnica Mała (park, mauzoleum, pałac) -droga krzyżowa w lesie za Niemilem

Długość trasy: 17,8 km
Mapy: 1, 2, 14, 13 (w podanej kolejności)

Dzisiaj poznamy dwie z najstarszych miejscowości powiatu oławskiego. Zobaczymy imponującą posiadłość w Oleśnicy Małej - zarówno pod względem dziejącej się w tym miejscu historii jak i pod względem architektonicznym. Na koniec odnajdziemy w lesie koło Niemila ruiny starej drogi krzyżowej - niszczejącej i zapomnianej nawet przez okolicznych mieszkańców.

0,0 km - pręgierz obok Ratusza, ruszamy w kierunku pl. M. Kolbego
0,1 km - mijamy Sanktuarium Matki Boskiej Pocieszenia, jedziemy dalej ul. K. Miarki
0,25 km - skrzyżowanie z ul. 11 Listopada obok Sądu Rejonowego przejeżdżamy prosto
0,5 km - jedziemy ul. Sienkiewicza obok amfiteatru przez most na rzece Oława, dalej jedziemy parkową aleją aż do ogródków działkowych "Zacisze"
0,8 km - ogródki działkowe "Zacisze" skręcamy w prawo i jedziemy wzdłuż ogrodzenia do ul. Kilińskiego
1,0 km - ul. Kilińskiego, skręcamy w lewo i jedziemy w kierunku Jaczkowic
1,3 km - przejazd kolejowy przy ul. Kilińskiego
2,9 km - Jaczkowice
3,8 km - skrzyżowanie w Jaczkowicach, skręcamy w lewo
5,4 km - „mały skrót" na drodze Jaczkowice - Godzikowice, skręcamy w prawo, po około 100 m jesteśmy na drodze z Godzikowic do Osieku
7,3 km - Osiek

Jest to jedna z najstarszych miejscowości w powiecie oławskim. Pierwsze wzmianki pojawiają się w 1155 roku w bulli papieża Hadriana IV, gdzie określono Ossech jako osadę otwartą leżącą na terenie kasztelanii ryczyńskiej. Po spustoszeniu okolicy przez Mongołów w XIII wieku, wieś zaczęli zasiedlać rolnicy z Frankon i i .
Do 1810 roku wieś należała do biskupów wrocławskich.
Przed II wojną światową Osiek słynął z fabryki żarówek.

8,6 km - kościół p.w. św. Marii Magdaleny

Gotycki kościół z 1542 roku, wybudowany na miejscu wcześniejszego, pochodzącego z połowy XIII wieku. We wnętrzu zachował się portal z tego okresu, barokowy ołtarz z drewna polichromowanego oraz płyty nagrobne Jerzego i Moniki von Rostock. Mieli oni w Osieku swój dom i posiadłość ziemską. Jerzy von Rostock był synem oficera wojsk cesarskich, pułkownika von Rostocka.

Tenże pułkownik ma swój niechlubny wkład w historię ziemi oławskiej. W 1634 roku rozkazał spalić Oławę za to, że mieszkańcy miasta nie chcieli złożyć przysięgi na wierność cesarzowi, tłumacząc się, że przysięgali już księciu.

8,8 km - skrzyżowanie w Osieku, jedziemy w prawo główną drogą w kierunku Niemila
9,3 km - wyjeżdżamy z Osieku
9,4 km - stara, przydrożna kapliczka około 100 metrów za wsią

W okolicach Osieku można spotkać wiele przydrożnych kapliczek i krzyży. Przy

Jedna z przydrożnych kapliczek w okolicach Osieku

wszystkich drogach - także tych polnych - prowadzących do wsi stoi kapliczka bądź krzyż. Wiąże się to jeszcze z czasami reformacji, kiedy to mimo żywiołowego protestantyzmu mieszkańcy wsi pozostali przy kościele katolickim. Aby podkreślić swoją katolickość budowano liczne kapliczki. Obecne nie pochodzą z XVI wieku, ale najprawdopodobniej stawiano je na miejscu dawnych drewnianych.

11,3 km - Niemil

Pierwotnie wieś należała do zakonu joannitów, którzy wybudowali nieistniejący dziś kościół, wspomniany po raz pierwszy w 1318 roku. W 1557 powstał obecny kościół renesansowy p.w. Świętej Katarzyny, który w 1607 został wzbogacony o renesansową kruchtę, sakramentarium i bogate zdobienia stiukowe sufitu świątyni. W XVIII wieku zmieniono wyposażenie wnętrza na barokowe. W drugiej połowie XIX wieku przeprowadzono niewielką przebudowę kościoła, nadając

zewnętrznej bryle świątyni neogotycki wygląd, zaopatrując ją w krzyże joannitów na pamiątkę ich roli w pierwszych etapach istnienia. Wokół świątyni stoi mur, w niewielkim odcinku zabytkowy, zbudowany z dużych głazów.

Rybaczówka

12,7 km - wyjeżdżamy z Niemila, mijamy zaniedbaną XVI-wieczną rybaczówkę
Tuż przy drodze, w pobliżu kilkuhektarowego stawu hodowlanego stoi w bardzo złym stanie budynek mieszkalny wraz z zabudowaniami gospodarczymi. Wybudowany najprawdopodobniej w 1589 roku - taka data widnieje nad wejściem do budynku -przy kilkunastu stawach utworzonych z niewielkiej rzeczki Gnojnej. Hodowlą ryb zajmowali się właściciele Oleśnicy Małej - najpierw Joannici, a po ich odejściu rodzina Wartenbergów. Rybaczówka służy do dzisiaj, choć jej obecny stan tylko przypomina lata dawnej świetności.

13,6 km - dojeżdżamy do oleśnickiego parku, po kilkunastu metrach zjeżdżamy w lewo z głównej drogi w parkową aleję, teraz jedziemy cały czas prosto
13,8 km - zaczynają się groble, stawy, kanały i rowy melioracyjne - wszystko to przed laty świetnie funkcjonowało na potrzeby miejscowych hodowców ryb
14,1 km - skrzyżowanie w parku, na chwilę odbijamy w lewo od parkowej alei
14,2 km - mauzoleum Yorcków

Mauzoleum w parku w Oleśnicy Małej wybudowano w roku 1830 roku pod kierunkiem radcy budowlanego Juliusa Schultze. Plany ośmiobocznego otynkowanego budynku z cegły stworzył w 1825 roku Carl Ferdinand Langhans. W mauzoleum pochowano m.in. feldmarschałka Hansa Davida Ludwiga hrabiego Yorcka von Wartenberg, jego małżonkę Johannę oraz ich syna Heinricha i córkę Berthę.

14,3 km - wracamy do wcześniejszego skrzyżowania i jeszcze około 100 m jedziemy parkową aleją
14,4 km - na skraju parku skręcamy w prawo, po następnych około 100 m

Mauzoleum w pałacowym parku

od strony północnej ukazuje się nam wspaniały pałac w Oleśnicy Małej

14,6 km - zatrzymujemy się przed pałacowym dziedzińcem

Pod koniec XII wieku książę Bolesław Wysoki wybudował w tym miejscu myśliwski zamek z kaplicą. Przy okazji urządzanych w okolicy polowań przyjmował w nim wielu gości, m.in. biskupa wrocławskiego Żyrosława II. Syn Bolesława, Henryk Brodaty na początku XIII wieku zdecydował wspólnie ze swą żoną Jadwigą z Andechs przekazać posiadłość zakonowi rycerskiemu templariuszy. W ten sposób od 1226 roku pałac w Oleśnicy Małej był siedzibą pierwszej komandorii tego zakonu na ziemiach polskich. W 1312 roku pałac został przejęty przez zakon joannitów, którzy pod koniec XVII wieku ustąpili miejsca Kawalerom Maltańskim. Po sekularyzacji zakonu w 1810 roku pałac przeszedł w ręce prywatne. Od 1815 roku stanowił własność rodziny Yorck von Wartenburg. Mieszkali w nim m.in. pruski bohater narodowy Hans Ludwig Dawid hrabia Yorck von Wartenburg oraz współzałożyciel antyhitlerowskiej organizacji Krąg z Krzyżowej Peter Yorck. Peter hrabia Yorck von Wartenburg był ostatnim właścicielem majątku. Za udział w założonym przez niego i przez Helmuta von Moltke Kręgu z Krzyżowej został stracony w Berlinie 3 tygodnie po zamachu na Hitlera, który miał miejsce 8 sierpnia 1944. W ścianę pałacu wmurowano polsko-niemiecką tablicę pamiątkową poświęconą ostatniemu właścicielowi Oleśnicy Małej.

Siedemnastowieczny pałac wielokrotnie przebudowywano, obecny wygląd zawdzięcza rozbudowie z początku XX wieku. Skrzydła pałacowe połączono w jedną całość, wzniesiono wieżę Zofii, wybudowano hol główny z podcieniami oraz przebudowano oranżerię z tarasem. Wewnątrz pałacu godna uwagi jest dawna sala biblioteczna (niestety bez księgozbioru) z oryginalnym belkowanym stropem, a także kartusz herbowy Hansa Yorcka von Wartenburga oraz rokokowy piec kaflowy z 1769 roku.

Przy pałacowym kościele jest figura św. Jana Nepomucena oraz kamień pręgierza wmurowany przy bocznym wejściu. Na szczycie wieży Zofii zobaczymy rzadko spotykany wiatrowskaz w kształcie pawia. Natomiast na pałacowym dziedzińcu znajdziemy kamienną płytę - pozostałość po średniowiecznym stole sędziowskim, pomnik

Dziedziniec pałacu w Oleśnicy Małej

upamiętniający mieszkańców wsi, którzy polegli podczas I wojny światowej oraz najprawdopodobniej jedyny w swym rodzaju nagrobek - wystawiony ku czci ulubionego konia feldmarszałka Hansa Ludwiga Dawida Yorcka von Wartenburg. Na płycie nagrobnej napisano "Der Schimmel von Möckern" ("Siwek spod Möckern"). 16 października 1813 roku w bitwie pod Möckern koło Lipska, w najbardziej dramatycznym momencie, kiedy armii pruskiej groziła klęska, feldmarszałek Yorck osobiście na Siwku poprowadził swoją kawalerię na francuską jazdę. Przeciwuderzenie to zakończyło się pełnym sukcesem. Yorck postanowił odwdzięczyć się swojemu Siwkowi i sprowadził go do Oleśnicy, a potem wystawił kamienny nagrobek.

14,7 km - z dziedzińca przechodzimy do drogi biegnącej wzdłuż pałacu i chwilę jedziemy w kierunku Oławy

15,0 km - skrzyżowanie za pałacem, jedziemy prosto utwardzoną drogą w kierunku parkingu przy autostradzie (w prawo droga do Oławy, którą wcześniej jechaliśmy, w lewo do Witowic)

15,8 km - zjeżdżamy w prawo na polną dróżkę, którą jedziemy w stronę widocznego z przodu lasu zwanego kiedyś Borami Niemilskimi; przed II wojną światową las ten dla Oławian był celem pieszych wycieczek

16,7 km - docieramy do lasu, skręcamy w lewo, a po chwili jedziemy szerokim łukiem, cały czas w prawo

17,2 km - skrzyżowanie w lesie (najpierw leśna dróżka dochodzi z lewej strony, a około 50 metrów dalej z prawej), na chwilę odbijamy w prawo i jedziemy 250 m

17,45 km - na końcu leśnej dróżki znajdujemy kapliczkę ustawioną na kamiennej kolumnie; następnie wracamy do wcześniejszego skrzyżowania

17,7 km - ponownie jesteśmy na skrzyżowaniu, teraz skręcamy w prawo i jedziemy jeszcze około 150 m

17,85 km - po lewej stronie kilkanaście metrów od dróżki stoi drewniany krzyż; wprawne oko dostrzeże też, że kilkadziesiąt metrów za krzyżem wyłania się

Jedna z sześciu ocalałych stacji drogi krzyżowej pod Niemilem

murowana z cegły kapliczka

Jest to pierwsza z sześciu ocalałych, ale mocno zniszczonych kapliczek drogi krzyżowej. Po zbliżeniu się do pierwszej kapliczki, zobaczymy następną i w ten sposób odnajdując kolejne stacje obejdziemy dookoła ten teren. Dzisiaj jest już trudno znaleźć historię tego miejsca. Z przedwojennego niemieckiego przewodnika "Oława i okolice" dowiadujemy się jedynie, że "stara droga krzyżowa nadal jest częstym celem pielgrzymek okolicznych mieszkańców, którzy na świeżym powietrzu spotykają się na wspólnej modlitwie". Szkoda tylko, że zakątek ten został całkowicie zapomniany, a przez lata nieporządkowany powoli, ale systematycznie popada w kompletną ruinę.

Miejsce, w którym znajduje się droga krzyżowa jeszcze z jednego względu jest bardzo osobliwe. Niemilski las położony jest bowiem na paśmie pagórków, wznoszących się nawet do 10 metrów powyżej lustra wody i stromo opadających w dolinę rzeki Oława. Poza tym przed wiekami miejsce to pełniło szczególną rolę.

W momentach wszelkiego zagrożenia położone tu pagórki okoliczni mieszkańcy wykorzystywali jako miejsce schronienia. Dlatego też jeszcze przed wojną w tra-

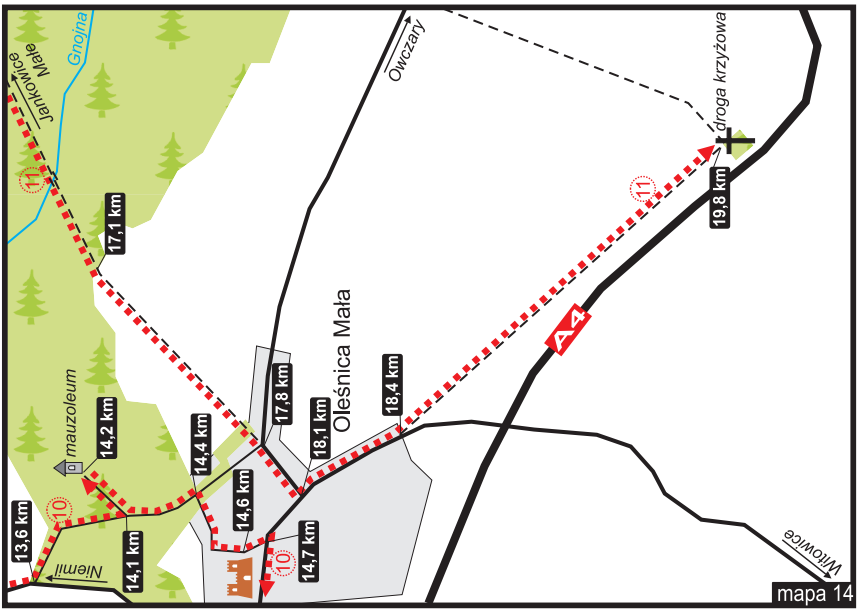

dycji ludowej określano tę okolicę jako "szwedzki szaniec".

Alternatywna droga powrotna:
- nie musimy wracać do Oleśnicy Małej; drogą, którą dojechaliśmy do drewnianego krzyża jedziemy nadal cały czas prosto, aż wyjedziemy z lasu; teraz polną dróżką zmierzamy w kierunku widocznej z daleka wieży kościoła w Niemilu, dalsza część trasy przebiega identycznie jak na początku wycieczki

Trasa nr 11

Oława - Jaczkowice - Godzinowice - Niwnik - Osiek - Chwalibożyce - Jankowice Małe - Oleśnica Mała - droga krzyżowa za Oleśnicą Małą

Długość trasy: 19,8 km
Mapy: 1, 2, 3, 13, 14

Ostatnia wycieczka z przewodnika po Ziemi Oławskiej. Odwiedzimy jedną z najstarszych wsi powiatu. Natomiast celem wyprawy jest droga krzyżowa z końca XIX wieku położona za Oleśnicą Małą przy autostradzie A4.

0,0 km - pręgierz obok Ratusza, ruszamy w kierunku pl. M. Kolbego

Ratusz pierwotnie wzniesiony został w 1353 roku na zlecenie Księżnej Katarzyny. Z tego okresu znany jest tylko kształt jego wieży na podstawie rysunku z 1537 roku. W 1585 roku zostaje przebudowany w stylu renesansowym. Po spaleniu w roku 1634 odbudowywany w latach 1661-1668 w stylu barokowym. Z tej przebudowy zachowała się wieża ratuszowa o wysokości 53,5 metra z dwuprześwitowym hełmem i zegarem. Na ośmioboku wieży umieszczono cztery tarcze zegara i cztery figury: śmierć wymachującą kosą w rytm kwadransów, król Salomon w rzymskim stroju co godzinę poruszający berłem i szczęką, kogut goniący kury przy każdym uderzeniu zegara oraz księżyc pokazujący swoje kolejne fazy w cyklu 28 dni. Figury zegara poruszane są mechanizmem z 1718 roku. Zegar ufundowała księżna Luiza. Był budowany wiele lat przez trzech zegarmistrzów: Sałatę, Kapustę i Buraka (Sallat, Kraut i Riebe). Dzieło ostatecznie ukończono już za panowania Jakuba Sobieskiego.
Dodatkową atrakcją w pierwszym dziesięcioleciu funkcjonowania zegara byli grający codziennie na galerii o wschodzie i zachodzie słońca hejnaliści. Obecny budynek ratusza w stylu neoklasycznym powstał w 1823 roku według projektu Fryderyka Schinkla. Ze względu na niezwykle cenny zegar nie zmieniono jedynie kształtu barokowej wieży.

0,1 km - mijamy kościół p.w. Matki Bożej Pocieszenia, jedziemy dalej ul. K. Miarki
0,25 km - skrzyżowanie z ul. 11 Listopada obok Sądu Rejonowego przejeżdżamy prosto
0,5 km - jedziemy ul. Sienkiewicza obok amfiteatru przez most na rzece Oława, dalej jedziemy aleją parkową aż do ogródków działkowych "Zacisze"
0,8 km - ogródki działkowe "Zacisze" skręcamy w prawo i jedziemy wzdłuż ogrodzenia do ul. Kilińskiego
1,0 km - ul. Kilińskiego, skręcamy w lewo i jedziemy w kierunku Jaczkowic
1,3 km - przejazd kolejowy na ul. Kilińskiego
2,9 km - Jaczkowice
3,8 km - pierwsze skrzyżowanie w Jaczkowicach, jedziemy prosto
3,9 km - drugie skrzyżowanie w Jaczkowicach, jedziemy prosto w kierunku Wiązowa
5,1 km - Godzinowice
6,3 km - Niwnik
6,45 km - mijamy krzyż pokutny w Niwniku

Więcej o tym krzyżu w opisie trasy nr 9.

6,5 km - skrzyżowanie w Niwniku, skręcamy w lewo w polną drogę prowadzącą do Osieku
8,1 km - przekraczamy mostek na rowie melioracyjnym
8,3 km - przekraczamy mostek na rzece Oława
8,7 km - przydrożny krzyż w polu
9,3 km - przydrożna kapliczka w polu

W tej okolicy mamy szczególnie dużo przykładów jak przed laty okoliczni mieszkańcy bronili religii katolickiej przed protestantyzmem. Związane to jest z wydarzeniami, które zostały opisane przy okazji wycieczki trasą nr 10.

10,0 km - dojeżdżamy do drogi asfaltowej (po lewej stronie kolejna kapliczka), jedziemy w lewo, a po kilkudziesięciu metrach prosto w kierunku Chwalibożyc
10,2 km - mijając cmentarz wyjeżdżamy z Osieku
11,5 km - przydrożna kapliczka w drodze do Chwalibożyc
11,7 km - dojeżdżamy do skrzyżowania, na którym skręcamy w prawo
11,8 km - Chwalibożyce

Jedna z pierwszych wsi założonych w rejonie Oławy przez zakon templariuszy. Wieś nazwano Frauenhain - co tłumaczy się jako "Gaj naszej Pani". Związane to było z wielką czcią jaką templariusze obdarzali Matkę Boską.

Kościół w Chwalibożycach

W Chwalibożycach znajduje się najstarszy kościół w powiecie, wybudowany przez templariuszy z komandorii w Oleśnicy Małej. Obecny p.w. św. Antoniego wzmiankowany był już w 1294 roku, w XV wieku został przebudowany, a w XVIII i XIX restaurowany. Zachował jednak swój charakter średniowiecznej świątyni z czasów templariuszy. Na szczycie kościoła uchował się, częściowo zniszczony krzyż templariuszy z ramionami w kształcie lilii. W oknach zachowane kamienne maswerki. Wyposażenie wnętrza, późnobarokowe, pochodzi z początku XVIII wieku.

13,9 km - Jankowice Małe
14,0 km - skręcamy w prawo do wsi
14,7 km - koniec wsi i asfaltu, jedziemy polną drogą cały czas prosto w stronę widocznego w oddali lasu
16,3 km - wjeżdżamy do niewielkiego lasu między Jankowicami a Oleśnicą Małą
17,1 km - po 800 m opuszczamy las, za chwilę po prawej stronie ukaże nam się wieża pałacu w Oleśnicy Małej

17,8 km - dojeżdżamy do skrzyżowania dróg przy trzech okazałych dębach na trasie Oleśnica Mała - Owczary, jedziemy prosto

18,1 km -skrzyżowanie w środku wsi, skręcamy w lewo i jedziemy około 300 m asfaltem

18,4 km - tuż przed znakiem końca Oleśnicy Małej zjeżdżamy z głównej drogi w lewo w polną, utwardzoną drogę i jedziemy prosto w stronę widocznego z przodu niewielkiego lasku (jedziemy wzdłuż autostrady A4, którą mamy po prawej stronie)

19,8 km - dojeżdżamy do lasku, w obrębie którego stoi drewniany krzyż, a za nim kilka zrujnowanych kapliczek dawnej drogi krzyżowej

Kapliczka, w której znajował się cenny obraz związany z historią mieszkanki Oleśnicy Małej

Według Stanisława Borkowskiego - znawcy historii Ziemi Oławskiej i redaktora Gazety Powiatowej - Wiadomości Oławskie - w tym miejscu stał kiedyś okazały dąb, na którym wisiał obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem Jezus. Obraz w niewyjaśnionych okolicznościach zostaje przestrzelony z broni myśliwskiej. Z profanacją obrazu nie może pogodzić się mieszkanka Oleśnicy Małej Eleonora Kache, która na początku XIX wieku postanawia udać się z obrazem na pielgrzymkę do Pragi, do księdza Padrocka, również pochodzącego z Oleśnicy. Mimo, że nie znała drogi, a podróż odbywała pieszo dotarła w końcu do Pragi i odnalazła znajomego księdza, który uroczyście poświęcił obraz. Po powrocie do domu obraz został uroczyście powieszony na tym samym drzewie, a do miejsca tego zaczęli przychodzić pielgrzymi. Po śmierci Eleonory Kache w 1897 roku ksiądz Seidel z parafii Jutrzyna koło Wiązowa postanowił uporządkować ten teren i wybudować kapliczki. W centralnym miejscu powstała kapliczka z cennym obrazem, a wokół niej jeszcze siedem mniejszych z podwójnymi wnękami na

obrazy drogi krzyżowej oraz drewniany krzyż z wyciętym z blachy wizerunkiem Chrystusa. Droga krzyżowa w Oleśnicy cieszyła się niesłabnącym powodzeniem, a przez pielgrzymów traktowana była jako cudowne miejsce.

Ocalała kapliczka drogi krzyżowej niedaleko Oleśnicy Małej

Po drugiej wojnie światowej na szczęście droga krzyżowa pozostała w nienaruszonym stanie. Jednak nowi mieszkańcy Oleśnicy jakby mniej interesowali się tym miejscem. W latach 60-tych ktoś ukradł cudowny obraz, a potem zaginęły również pozostałe obrazy drogi krzyżowej. W tej chwili po dwóch kapliczkach pozostał jedynie gruz, a pozostałe, choć jeszcze stoją, są w opłakanym stanie. W 1999 roku mieszkaniec Owczar zajął się porządkowaniem tego terenu, zostały wycięte zarośla i dzięki jego staraniom postawiono i poświęcono nowy krzyż. Jednak do lat dawnej świetności jeszcze wiele brakuje.

Alternatywne drogi powrotne:

- ciekawą drogą powrotną jest trasa polami do Osieku; nie wracamy do Oleśnicy poprzednią drogą tylko musimy dojechać do asfaltowej drogi łączącej Owczary z Oleśnicą Małą; tam skręcamy w lewo i jedziemy kilkadziesiąt metrów, aby potem skręcić w prawo w kierunku widocznego lasu i znajdującej się w nim leśniczówki; teraz jedziemy cały czas głównym duktem leśnym, a po wyjechaniu z lasu cały czas prosto w stronę widocznych zabudowań Osieku; teraz przez Godzikowice bądź Jaczkowice docieramy do Oławy
- dojeżdżamy do asfaltowej drogi, którą jedziemy do Owczar; na skrzyżowaniu za Owczarami skręcamy w lewo do Jankowic Małych i teraz przez Chwalibożyce wracamy do Oławy
- możemy również wrócić do Oleśnicy Małej, a stąd przez Niemil i Osiek dojechać do Oławy

Bibliografia

Cetwiński Czesław, *Zabytki architektury w województwie wrocławskim,* Wydawnictwo Urzędu Wojewódzkiego we Wrocławiu, Wrocław 1987

Gubańska Renata, *Folwarki nizinne Dolnego Śląska od połowy XVIII do XX wieku*, Wydawnictwo AR, Wrocław 2005

Marcin Helwig, *Po Ziemi Brzeskiej szosą, szlakiem i bezdrożem*, Wydawnictwo ad&an, Brzeg 1998 - brzeski przewodnik rowerowy stanowił bibliografię także w książeczce „Nieznane okolice Powiatu Oławskiego" J.B.

Lorenz Georg, *Ohlau und Umgebung*, Wydawnictwo Dr. Hermann Eschenhagen KG. Ohlau, Brieger Str. 29, Ohlau 1935 - także w „Nieznanych okolicach Powiatu Oławskiego"

Matwijowski Krystyn (red.), *Oława. Zarys monografii miasta*, Wydawnictwo Dolnośląskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne „Silesia", Wrocław-Oława 2004

Artykuły prasowe:
Borkowski Stanisław, *Królestwo karpi nad Gnojną* (z cyklu „Z teki Staszka Borkowskiego", Gazeta Powiatowa - Wiadomości Oławskie, nr 51/2007
Borkowski Stanisław, *O dawnych właścicielach Psar, Gaci i Maszkowa*, Gazeta Powiatowa - Wiadomości Oławskie, nr 12/1999

Strony internetowe:
www.gazeta.olawa.pl - Stanisław Borkowski, Anka Borkowska, *Od wszelkiego złego...,* www.gazeta.olawa.pl/archiwum/doczytania_new/2002_08/wiara.php
www.gazeta.olawa.pl - Jerzy Łukosz, *Oława Pringsheimów,* www.gazeta.olawa.pl/aktualnosci,wiecej,648.htm
www.gazeta.olawa.pl - Zbigniew Jakubowicz, *Sobocisko - nie tylko prehistoryczna osada,* www.gazeta.olawa.pl/archiwum/2000/historia/2002/48h1.htm
www.idb.com.pl/malujowice/bitwa.htm
www.jaktrafic.prv.pl
www.kirkuty.xip.pl/olawa
www.krzyze.pl
www.maleojczyzny.vel.pl
www.olesnicamala.info
pl.wikipedia.org/wiki/Holender
www.powiatolawa.finn.pl
www.starostwo.olawa.pl
www.um.olawa.pl
www.wroclaw.hydral.com.pl
www.zabytki.pl
www.zjk.centrix.pl

Spis treści

Wstęp - strona 3

Trasa nr 1 - strona 5
Oława - Nowy Otok - Gaj Oławski (punkt widokowy) - Pełczyce
- Brzezimierz (kościół i grodzisko) - Skrzypnik - Domaniów (kościół)

Trasa nr 2 - strona 14
Oława - Gaj Oławski - Pełczyce - Polwica - Piskorzówek - Gostkowice
- Nowojowice (krzyż pokutny) - Węgry - (4 krzyże pokutne)

Trasa nr 3 - strona 18
Oława - Zabardowice - Sobocisko (2 krzyże pokutne) - Teodorów- Janków
(2 krzyże pokutne) - Wierzbno - Piskorzów (krzyż pokutny)

Trasa nr 4 - strona 24
Oława - Gaj Oławski - Pełczyce - Brzezimierz - Skrzypnik - Wyszkowice
- Kończyce - Kojęcin - Jaksin (3 krzyże pokutne) - Borek Strzeliński - Jelenin
- Ludów Śląski (krzyż pokutny) - Stogi (krzyż pokutny)

Trasa nr 5 - strona 29
Oława - Gaj Oławski - Pełczyce - Brzezimierz - Goszczyna - Brożec (4 krzyże
pokutne) - Chociwel (2 krzyże pokutne) - Strzelin - Szczawin (krzyż pokutny)

Trasa nr 6 - strona 34
Oława - Ścinawa Polska - Lipki - Gać - Psary - Małujowice (krzyż pokutny)
- Łukowice Brzeskie/Owczary (ruiny wiatraka holenderskiego)

Trasa nr 7 - strona 41
Oława - Ścinawa - Lipki - Gać - Psary (ruiny wieży widokowej, krzyż pokutny)

Trasa nr 8 - strona 47
Oława - Zabardowice - Lizawice - Marcinkowice - Jankowice/Groblice
(krzyż pokutny)

Trasa nr 9 - strona 50
Oława - Oława, ul. Cicha (ruiny cmentarza żydowskiego) - Jaczkowice
- Godzinowice - Niwnik (krzyż pokutny) - Siecieborowice (pałac)
- Drzemlikowice - Jakubowice (pałac, park)

Trasa nr 10 - strona 56
Oława - Jaczkowice - Osiek - Niemil - Oleśnica Mała (park, mauzoleum, pałac) - droga krzyżowa w lesie za Niemilem

Trasa nr 11 - strona 62
Oława - Jaczkowice - Godzinowice - Niwnik - Osiek - Chwalibożyce - Jankowice Małe - Oleśnica Mała - droga krzyżowa za Oleśnicą Małą

Bibliografia - strona 67

Spis map

Mapa 1 - strona 7
Mapa 2 - strona 9
Mapa 3 - strona 10
Mapa 4 - strona 12
Mapa 5 - strona 22
Mapa 6 - strona 26
Mapa 7 - strona 28
Mapa 8 - strona 32
Mapa 9 - strona 37
Mapa 10 - strona 38
Mapa 11 - strona 45
Mapa 12 - strona 48
Mapa 13 - strona 54
Mapa 14 - strona 62

10 lat Samorządu Powiatu Oławskiego
1998 - 2008

Jesienią 2008 r. Powiat Oławski rozpoczął obchody 10 – lecia istnienia.
Wybory do Rady Powiatu I kadencji odbyły się 11 października 1998 r.
Od 1 stycznia 1999 r. Powiat Oławski funkcjonuje jako
pełnoprawna jednostka samorządu terytorialnego.
Powiat Oławski tworzą:
Miasto Oława, Miasto i Gmina Jelcz-Laskowice,
Gmina Oława oraz Gmina Domaniów.

Miasto Oława

Miasto i Gmina Jelcz-Laskowice

Powiat Oławski

Gmina Domaniów

Gmina Oława

II część przewodnika rowerowego
“Okolice powiatu oławskiego. Zabytkowe kościoły, pałace, krzyże pokutne”

w publikacji:
opisy 225 km tras rowerowych podzielonych na 11 wycieczek
Wycieczki przebiegają przez południową i zachodnią część powiatu,
głównie przez gminę Oława i gminę Domaniów;
w kilku przypadkach sięgają także poza granice powiatu
Rys historyczny oraz opis zabytków
11 zwymiarowanych i opisanych tras rowerowych, mapki poglądowe, zdjęcia
Dodatkowe mapki na dwustronnych wkładkach

Wyprawy do:
krzyży pokutnych, zabytkowych kościołów, pałaców i dworów,
m.in.: pałacu w Oleśnicy Małej oraz zespołu pałacowo – parkowego w Jakubowicach,
ruin drogi krzyżowej w Niemilu i Oleśnicy Małej, wieży widokowej w Psarach,
ruin holenderskiego wiatraka niedaleko Owczar